

Rákóczi Hírlevél

SZÉLKAKAS KAPITÁNY

II. Rákóczi Ferenc imája étkezés után

Révai Károly(?): Dal Rákócziról

Törökországi levelek
Rákóczi kultusz

A RÁKÓCZI SZABADSÁGHARC (1703-1711) ZÁSZLAJA.

Rozványi Vilmos: Kurucok élete

KURUC KOR, KURUC KÖLTÉSNET, KURUC ZENE

Nézze élőben a Rákóczi-szabadságharcot!

2010 december

tizenhatodik megjelenés

SZÉLKAKAS KAPITÁNY

Késmárk városától alig egy puskalövésnyire, a Kopasz-hegyen egy régi várnak maradványai állottak. Ha az utazó a Kopasz-hegy alatt kanyargó országútról feltekintett a váromladéokra, bizvást azt gondolhatta magában, hogy az egykori, Mátyás király építtette vár maradványában baglyokon és denevéreken kívül más nem lakhatik.

Pedig nem úgy volt. A Kopasz-hegyi várnak lakója volt, aki magát büszkén a vár urának nevezte, és rosszkedvében azt mondogatta, hogy a várfalak réseiből halomra löveti egész Késmárk városát, bár ágyút még senki se látott a várban.

Furcsa, nevezetes ember volt a Kopasz-hegyi vár gazdája. Olyan ember, amilyen nem terem minden időben. Az igazi neve Kacsinszky Frigyes lett volna, de ezen a néven emberemlékezet óta nem ismerték. Szélkakas kapitánynak hívták a környéken, hogy miért, annak ez a magyarázata:

Kacsinszky uram afféle kóbor lovag volt, akinek se hazája, se országa. Vándorolt egyik városból a másikba, és a foglalkozása volt: a szerencsepróbálás. Mindig a szerencsét próbálta. Az volt a szent meggyőződése, hogy valahol, valamiképpen reá valami óriási szerencse várakozik. Ezért vándorolt egyik országból a másikba, de a remélt szerencsét eddig még sehol sem tudta megtalálni.

Amikor kalandos vándorlásában Magyarországra került, jobb híján birtokába vette a gazdátlan Kopasz-hegyi váromladékot. Régi vágya volt ugyanis, hogy várúr legyen, és a félig összeomlott vár, amellyel száz esztendeje senki se törődött a baglyokon, denevéreken kívül, alkalmas szállításul ígérkezett a kóbor lovagnak.

Magyarországon háborús idők jártak. A kuruc hadjárat dicsőséges, véres esztendői voltak. Kacsinszkynek első gondja volt két zászlót beszerezni. Egy kuruc zászlót és egy labanc zászlót. Ha a környéken valahol csata volt, és a kurucok győztek, a kóbor lovag nyomban kitűzte a kuruc zászlót, a vár épen maradt tornyára. Majd, az idők fordulásával, előfordult az is, hogy a labancok kerekedtek felül a Szepességben. Kacsinszky uram arra nyomban bevonta a kuruc lobogót a várról, és labanc zászlót tűzött ki helyére. A kóbor lovag mindig a győztesrel, a hatalmasabbal tartott. A késmárkiaknak csak a Kopasz-hegyi váromladék tornyára kellett nézni, és nyomban megtudták a zászlóról, hogy a kuruc vagy a labanc jár-e a környéken.

Ezért nevezték el aztán Kacsinszky uramat Szélkakas kapitánynak. Mindig úgy forgott, ahogy a szelek parancsolták.

Nem is esett semmi bántódása a ravasz kóbor lovagnak. Békén meghúzódhatott odvában, senkinek se jutott eszébe, hogy onnan kifüstölje. Hanem becsülete az persze nem sok volt Kacsinszky uramnak.

Külsejére nézve olyan volt Szélkakas kapitány, hogy az ember mosolygás nélkül nem nézhetett reá. Alacsony emberke volt, feje akkora, mint egy hordó, és gyér, sárga szakáll a övéig ért. Nagy bajusza, mint a cincérnek, és a derekára akkora kard volt kötve, amely nagyobb volt, mint ő maga. Hát még a csizmája. Hát még a sarkantyúja! Egy óriás sem hordhatott volna nagyobb csizmát, hosszabb sarkantyút. A kalpagja hatalmas medvebőr süveg volt, amely a fülét is eltakarta. Hordott a kezében buzogányt, két embernek valót, és a mentéje a földet seperte.

Nagy, nagyon nagy vitéz volt Szélkakas kapitány, különösen a szájával. Mert egyébként ha Lőcsén, a szepesi gróf ebédje alatt elpukkantották a mozsarakat, a pukkanás Késmárkra hallatszott, és Szélkakas kapitány abban a percben elbújt vára legmélyebb pincéjébe.

De még a kapitány csak hagyján. Hisz vitéz ember volt már más is. De láttatok volna csak Burkót, a kapitány fegyverhordozóját, a szolgák leghűségesebbjét és a hősök hősét: akkor állt volna el a szátok, szemetek!

Burkónál nagyobb hős talán még a világon se volt.

Burkó abban különbözött a gazdájától, hogy hosszú és vékony volt, mint egy pózna, és olyan kicsi süveget viselt, hogy éppen csak a feje búbjára fért. Igaz, hogy a süveg mellett hosszú, vitézi toll lengett, de már csizma dolgában nagyon hiányos volt a Burkó öltözete. Tudniillik többnyire mezítláb járt be Késmárkra, gyékénykosárral a karján, hogy a rideg várba némi élelmet szerezzen.

- Hol a kardod, Burkó? - kiáltották a pajkos utcagyerkócök.

Burkó nyugodtan felelt a csúfolódásra:

- Most a gazdám viseli. Ő van soron.

Volt aztán erre nevetés utcahosszat. Mert az már igaz, hogy a Szélkakas kapitány kardja olyan volt, mintha egy nagyon magas emberre szabták volna.

Burkó a gyékény kosárral bejárta a várost, és bekopogtatott a módosabb emberekhez.

- Csak nem hagytok étlen-szomjan veszni két derék vitézt – mondta -, aki éjjel-nappal mindig csak Késmárkra vigyáz a hegytetőről? Dehogyan hagyták. A késmárki polgárok mindig jószívűek voltak, és Burkó kosara lassacskán megtelt ennivalóval, innivalóval. Burkó vándorolt a kosárral házról házra, és még tréfálkozott is:
- Most olyan idő jár, hogy én tartom a gazdám. Nincsen háború, nincsen jövedelem. Mióta vége lett a háborúnak, az ördögnek se kellünk. Addig majd kétféle téptek a kurucok meg a labancok, annyira szerettek minket.

- Szerettek, mert kémkedtetek mind a kettőnek – mondták azok, akik a dolgokkal ismerősek voltak.
- Dehogyan kémkedtünk – felelt Burkó. - Nem olyanok vagyunk mi a gazdámval, hogy csak úgy bolondjába nekiinduljunk az országútnak, gyalogolni, fáradozni. Inkább heverünk otthon a medvebőrön. Hanem a gazdám olyan szép meséket tudott mondani azokról a hőstettekről, amelyeket más országokban elkövetett, hogy a kuruc is, labanc is szeretne volna a maga részére megnyerni a nagy vitéz katonát, így aztán csak elélegeltünk valahogy.
- Hát aztán, Burkó?
- Aztán? Az az igazság, hogy azokat a hőstetteket nem a gazdám követte el, hanem én. Senki más, mint én.
- Hogy lehet az, Burkó?
- Úgy lehet, hogy ha valami baj volt, a gazdám mindig engem tolt előre. Pedig hej, be sok bajunk volt! Teszem azt: Svéciában kétszáz burkus támadt ránk egyszerre. És mind levágtam egy szálíg. A gazdám csak annyiban segített, hogy számlálta a burkusokat. Mikor a kétszázadiknak levágtam a fejét, akkor azt mondta, hogy elég is lesz mára, holnapra nem marad, így aztán abbahagytam a vagdalkozást. De a karomat úgy kellett lefogni a másik kezemmel, annyira belejött a kardforgatásba.

A késmárkiak persze csak nevettek Burkó szavain.

Megtörtént, hogy némelyik háznál nem kapta meg Burkó azt, amire szüksége volt. Akkor Burkó koma nagyon mérges lett, és csak annyit mondott:

- Megszólalnak az ágyúk!

Továbbment és ismételte:

- Megszólalnak az ágyúk!

A késmárkiak tudták jól, hogy Burkó azokra a kopaszhegyi, nem létező ágyúkra céloz.

Így élt, elégedtél Szélkakas kapitány hűséges fegyverhordozójával a Kopasz-hegyi váromladékban, és várták a jobb időket. Jobb idők alatt azt gondolták, hogy valahol háború támad, s abból valami haszon háramlik rájuk.

Egy téli reggelen a késmárkiak különös eseményekre ébredtek. A Kopasz-hegyi váromladékon zászló lengett, annyi esztendő után újra zászlót tűzött ki a régi toronyra Szélkakas kapitány.

- Ugyan mi ütött Szélkakas kapitányba? - kérdezték a késmárkiak, és tenyerüket szemük elé emelve igyekeztek meglátni, hogy vajon miféle zászlót tűzött ki a várára a kóbor lovag.

Ködös volt a reggel, a zászló színeiből mit sem lehetett látni. De délfelé, amidőn az idő kitisztult, a késmárkiak nagy megrökönyödésére a vár ormán Rákóczi-zászló lengett.

A Rákócziak zászlója.

Futótüzként terjedt el a városban az esemény híre. A késmárkiak a piacra gyülekeztek, és onnan nézték a vár ormán lengő zászlót.

- A kapitány megbolondult – mondogatták eleinte. - Mit akarhat Rákóczival? Rég eltűnt a fejedelem csillaga.

Akkor jöttek a diákok a magiszter tanításáról, az ócska házból. Természetesen nyomban észrevették ők is a Rákóczi-zászlót a Kopasz-hegy tetején, és erre olyan vivátot kiáltottak, hogy a késmárki piac visszhangozta kiáltásukat.

A polgárok összesúgtak:

- A kapitány, úgy látszik, megszagolt valamit. Újra elkövetkezne a Rákóczi-idők? Csóválták a fejüket, és sehogyan értették meg a dolgot. De nem értették meg egykönnyen azt sem, hogy miért hordanak a magiszter diákjai a kerek köpönyeg alatt kardot. Hisz a fegyverviselést megtiltották Magyarországon. Még a nemesemberek kardjait is elkobozták. De elvette az ellenség azokat a kardokat is, amelyeket csupán esküvőre, lakomára, gyűlésekre kötöttek a derekukra a nemesurak, és olyan rozsdások voltak, hogy a rozsdá miatt a hüvelyükből sem lehetett őket kirántani. Honnan szereztek a magiszter diákjai a kardot, és mi célból viselik azt a köpönyegük alatt? Jávornoki, a főbíró, haragosan ráncolta össze a homlokát, amikor a dolgok tudomására jutottak. Hevesen ugrott fel a tanácsülésben, ahol éppen elnökölt, és haragjában még a kalapját is az asztalra csapta.
- Árulás van a városban! - kiáltotta. - Titkos kezek működnek abban, hogy a város békéjét zavarják. Nyomban lovas embert kell küldenünk az alig eltávozott dragonyosok után, hogy a város nyugalma újra helyreálljon.
- Az ellenséget hívja vissza, főbíró uram? - kérdezte csúfondárosan Kozalik Pál, a legöregebb szenátor.
- Kozalik uramat is bolonddá tették, amint észreveszem! - szólt éles hangon a főbíró. - Ellenség nincs ebben az országban. Akit Kozalik uram ellenségnek nevez, az senki más, mint az a hatalom, amely Késmárk és a többi szepesi városok nyugalma érdekében. A városoknak jólétük a nyugalom. Vigyázzon minden ember, hogy ne vétsen a város ellen!

Vigyázzon mindenki, hogy felkelésben, lázadásban vagy összeesküvésben ne találják! Mert bizony mondom, szenátor uraim, hogy a késmárki piacra újra felállítjuk a vérpados, és a lőcsei hóhér újra munkához lát; Rákóczi nincs, Rákóczi meghalt! Csak a császár van.

Vészjóslóan süvöltöttek a főbíró szavai a régi tanácskozóteremben. A város öreg szenátorai, mint megannyi tetten kapott bűnösök, lehajtották a fejüket. Jávornoki villámló szemmel nézett körül a teremben, és félelmetes hangon megismételte:

- Aki pedig összeesküvésben találtatott, feje hóhér bárdjától elvessék! Ezt rendelik a régi törvényeink. És most hadd hozzák elő a magiszter diákjait, akiket a kardviselés miatt összefogdostattam.

Kozalik szenátor mély, rezgő hangon szólalt meg:

- Vigyázz, főbíró, hogy a bibliai Ábrahám sorsára ne juss, midőn a régi törvényt emlegeted.

Jávornoki elsápadt, de elszántan felelt:

- És legyen az egyetlen fiam, legyen ősz hajú apám a bűnös, a régi törvényt alkalmazni fogom. Késmárk jóvolta, Késmárk békéje a legelső mindenekelőtt.

A buzogányával megütötte a padlót, és a tanácssterem ajtaja feltárult. Két városi darabont megláncolt kézzel vezette a tanácssterembe Roskoványit, a diákot.

A diák dacosan, emelt fővel állott meg bírái előtt. Semmi félelem nem tükröződött arcán.

A főbíró szúrós szemmel nézett a diákra.

- Fiatalember! Nagy bűnben találtattál. Délben, amikor a harang a templomunk tornyában Isten imádságára és a király tiszteletére megszólalt, egy felségsértő zendülőt éltetél hangos szóval a piacon. Egy nevet emlegettél, amelyet nem akarok szájamra venni.

A diák nyugodtan felelt:

- Azt kiáltottam: "Vivat Rákóczi!"

A főbíró sápadtan bólintott.

- És tudod-e, hogy ezzel felségsértést követted el, fiatalember?

Roskoványi diák kiegyenesedett.

- Nem tudom, mi a bűnöm! Én azt hiszem, hogy ártatlan vagyok. Annak a nevét kiáltottam, akiért minden ember imádkozik ebben az országban.

Jávornoki villámló tekintettel nézett körül, mert úgy hallotta, mintha a szenátorok csoportjából helyeslő zúgás kísérte volna a diák szavait.

- Lakolni fogsz bűnödért. Mindenki meglakol, aki felségárulást követ el. Most pedig felelj arra a kérdésemre, hogy szerzed te és társaid a kardot, és milyen célból viselitek azt a köpönyeg alatt?
- A kardot ott szereztük, ahol kaptuk... Nem nyugszik le kétszer a nap, főbíró uram, és minden késmárki polgárnak kard lesz az oldalán. Jön Rákóczi haza! És mi hűséggel várjuk. A csillaga már ott ragyog a Kárpátok felett. Felébrednek a holtak, mert a tárogató a riadót fűjja...

Jávornoki megdöbbenve nézett körül. Az öreg, ősz fejek, amelyek a szenátori asztalt körülvették, Roskoványi minden mondatánál helyeslően bólintottak. Az öreg arcok kipirosodtak, és a szemek felragyogtak.

- Szenátor uraim! - kiáltotta magából kikelve a főbíró. - Veszedelembe vizitek a várost!
- Dehogy visszük! Csak visszaadjuk Késmárkot annak, akié. Rákóczinak – felelt a kopasz Kozalik uram.
- Tanácsurak! Rákóczi nincs, Rákóczi csak volt. Ma már csak álom ez a név. Egy álom, amelyből felébredtünk.
- És a fia?! - harsogott Kozalik uram. - Maholnap itt lesz. Csak a Kopasz-hegyi várra kell nézni! Szélkakas kapitány már kitűzte a lobogót.

E percben nagy zajgás támadt a piacon. A tanácsurak a városháza ólomkarikás ablakaihoz siettek.

Hát bizony nagy látványosság volt a piacon. Szélkakas kapitány és az ő hűséges fegyverhordozója, Burkó, tartották bevonulásukat Késmárkra. Nevetve, rivalogva követte őket a népség, s a kacagás a tanácssterembe hallatszott.

Nem is lehetett azt nevetés nélkül nézni, ami a piacon történt.

Szélkakas kapitány honnan, honnan nem, lovat szerzett, és lóra ülve vonult a piacra. A fejében egy ócska sisak, a derekán, hátán annyi ócska vas, fegyverdarab, hogy a szegény paripa csak úgy görnyedt bele. A szakála ahány szálból volt, annyifelé libegett. Mellette Burkó lépkedett, és egy ormótlan nagy lándzsát emelt.

Így vonult be a kóbor lovag a késmárki városháza elé. A népség nevetve állta körül.

Szélkakas kapitány nagy ügyel-bajjal kihúzta a kardját, és azt parancsolta Burkónak, hogy hívja le a főbíró.

De Burkó jobbnak látta nem mozdulni. Konokul rázta a fejét.

- Nem. Nem hagyom el kedves gazdámat – felelte, és elbújt a ló háta mögé.

Szélkakas kapitány erre tele torokkal kezdett kiabálni:

- Főbíró! Késmárki főbíró! Jöjjön kend elő, ha mer előjönni!

Jávornoki András sötétpirossá vált arccal lépett ki a városháza erkélyére.

- Itt vagyok! - kiáltotta dörgő hangon.

Szélkakas kapitány kinyújtotta kardját, amire a paripa úgy megijedt, hogy csaknem levetette a lovat.

- Hó! Hó! Te! - kiáltotta Burkó hátulról, és a lándzsa nyelével ütötte a lovat.

A népség harsogva nevetett.

- Főbíró! - kiáltotta Szélkakas kapitány. - Tudja meg kend, hogy Késmárk városát ezennel elfoglalom Rákóczi József gróf nevében! Az adót ezentúl nekem fizeti kend.

Jávornoki Andrásnak elsötétült a homloka.

- Ezt a bolondot mégiscsak lecsukatom! - hördült fel dühében. - Darabontok! Fogjátok el a kapitányt! A városháza kapuja előtt örökös darabontok egykettőre levették a lóról Szélkakas kapitányt, és vitték a tömlöc felé, miközben harsogó nevetéssel követte őket a népség.

Burkó, aki messziről ballagott gazdája után, szomorúan mondogatta:

- Ugye, kapitány uram, mindig mondtam, hogy ne kezdjünk ki a főbíróval.

Jávornoki az erkélyről a tanácsterembe lépett, és ámulva látta, hogy a fogoly Roskoványi és a szenátorok meglehetősen intenek felé.

- Köszönjük, főbíró uram – mondta hangos szóval a diák.
- Köszönjük, hogy nem engedte nevetségessé tenni a szent ügyet, amelyért a vérünket akarjuk ontani. A bolondok és félkékalmárok nem valók a mi táborunkba. Mi önzetlenül szeretjük a hazát.

Jávornoki nem felelt, csak levetette magát a főbírói székbe, és zordon kedvvel nézett körül.

- Semmi köszönetre nincs szükségem – felelt később. - Amit teszek, Késmárkéért teszem.

Krúdy Gyula

Rákóczi imája étkezés után

Ó, Atyám, gondviselésed megőrzi
a csodás rendben teremtett dolgokat;
bárcsak úgy alakultam volna
rendelésed szerint,
hogy inkább törekedtem volna arra,
hogy magamat megőrizzem szolgálatodra,
mint az érzéseimnek való engedelmisségre,
melyek annyira ellenszegülnek
parancsaidnak.

Ó, legfőbb Pásztor, Jézusom,
ne kelj ítéletemre!
Íme, amíg én ennyire bővelkedtem
ajándékok folytán,
hány őrzésemre bízott juh van,
amelyik talán éhségtől pusztul el.
kérek, gondoskodjék jóságod azokról,
akiknek szükségét szemem elől
elfedi a tudatlanság!

Révai Károly(?): Dal Rákócziról

■
Rodostó virágos,
Illatos mezőjén,
Tiszta színaranyból
Csillog a verőfény.
Gyémánt csöppet ringat
A szél a fűszálon,
Virágok szeméből
Eltűnik az álom.

Daloló madár száll
Orgona bokorra,
Kurcz daltól csendül
Sínai-hegyek orma;
Nyíló rózsafák közt,
Mint suhogó árnyak,
Régi ismerősök
Mosolyogva járnak.

Bezerédi, Bottyán,
Mikes, nagy Bercsényi,
S felséges urunknak
Hűséges cselédi,

Előjöttek sorban,
Nagy dologra várnak,
Érkezése lészen
A Turul madárnak.

Jönni fog! Hisz sokszor
Álmodoztak róla,
Hírt hozott felőle
Vándor daru, gólya,
Porladozó szívek
Mozdultak a sírban,
Fölpattan egyszerre
Mind, amennyi sír van.

Ébredj föl Rákóczi!
Tárogatót fújnak!
Szárnya suhogása
Hallszik a Turulnak.
Nagy Magyarországon
Fölkeltek a hősök,
Ide jönnek hozzád
Régi ismerősök!

Magyarország ébred,
Minden röge mozdul,
Egész erdő látszik
Rákóczi zászlókból.
Nézd! Utánad jönnek
A szálló felhőkön,
Kurucvér fog hullni
A magyar mezőkön.

Mozdul az oroszlán,
Fölnéz álmodozva:
Hol van a Turul,
Mely lobogómat hozza?
Csak álom!... Könyemet
Idegen föld iszsza,
Édes hű cselédim
FeküdjeteK vissza!...

Kék Dunánknak partja, fölséges, királyi!
Ott fog majd alakod ércbe öntve állni;
S oda jön a császár nagy dédunokája,
Meghajlik előtte, s koszorút tesz rája.

Törökországi levelek

38

Rodostó, 23. augusztus 1720.

Hogy a kéd kisujja meggyógyuljon, azt igen szükséges kédnek megtudni, hogy mi négy napig elhadtuk volt Rodostót, és négy mélyföldnire voltunk savanyúvizet innya. De azt elsőben meg kell kédnek írni, hogy mivégre ittuk a savanyúvizet. Ide nem messze egy tócsás hely vagyon, amelynek szélyessége és hosszasaága lehet tizenöt öl. Ebben az időben, akiknek valami nyavalyájok vagyon, abban a sárban megfereenek; negyven, ötven mélyföldniről ide eljönnek az emberek szekereken feleségestől, gyermekestől. Húsz vagy harminc szekeret meg lehet látni a sár körül, és abban a sok asszony, férfi, gyermek úgy hevernek, nem különben, valamint a sertések. Mikor a sárból kimennek, ítélje el kéd, micsodások, mert nem egyéb, hanem kemény fekete sár, amelyben erővel kell lemenni. A lakosok, nem tudom, honnét vették, de azt tartják, hogy igen hasznos. Én ugyan nem láttam, hogy valakinek használt volna. Magam is bémentem abban az ocsmány sárban a többivel, nem a szükségért, hanem azért, hogy megmondhassam, hogy sárban hevertem. Nyárban pedig a bialoknak igen kedves mulató helyek az a sár. De a görög papok, azért hogy egynehány polturát nyerhessenek, azt mondják, hogy elsőben meg kell azt szentelni, mert másként nem használna. De a még nem elég, mert ebből az utálatos sárból kikelvén, a tradíció szerint és a Hypocrates parancsolatjából a savanyúvízre kell menni, abból harmadnapig kell innya amennyit lehet, hogyha azt akarja valaki, hogy úgy megtisztuljon, mint kristály.

Mi is tehát a föld népének régi bévett szokását akarván követni, odamentünk, és ott találtunk legalább kétszáz férfit, asszonyt és gyermekeket. De minthogy a görög papok semmi alkalmatosságot sem mulatnak el, ahol egynehány polturát nyerhetnek, azért ezt a vizet is meg kellett szentelni, mert anélkül nem volna hasznos. A víz kősziklából foly ki, de mégis nem tiszta, és a sok nép aztot felzavarván, sáros vizet iszik. Mink is másnap, hogy odaérteztünk, elkezdettük az italt, és egy nagy üst tele volt vízzel a tűzön, mert melegen kell innya, és sokan voltunk, akik ittuk. De micsoda savanyúvíz, édes néném, éppen a sárhoz illik, mert ha egyik utálatos, a másika fertelmes. Mi azt gondoltuk elsőben, hogy olyan savanyúvíz, mint nálunk vagyon, de amikor megkóstoltuk, lehetetlen volt egy cseppet elnyelni, mert csak tiszta sós víz, az is rossz ízű. Mindazonáltal lassanként, egymásra való nézve, mindenikünk megivutt harmadnapig tizenkét ejtelnit belőlle, némelyik többet, mert aki legtöbbit iszik, aztot legtöbbit is purgálja. A vizet ebédig kell innya, és addig szüntelen kell járni vagy futni, hogy jobban használjon. Forgács úr, minthogy egyiket sem vihette végben, azért lóra ült, és ügette a lovát, és így rázatta magát, és mikor érzette, hogy a víz munkálodni akar, akkor leszállott a lóról. Elhíheti kéd, hogy eleget nevetünk rajta. Azt már nem tudom, mint fog nekünk használni ez a szentelt savanyúvíz, ha nem használ sem törődöm rajta, mert jó egészségem vagyon. Azt tudom, hogy két betegnek nem használt, az egyike rosszabbul vagyon utána, a másika halálán vagyon. Vagyon-é olyan orvosság, aki mindenféle betegséget meggyógyítson? De olyan vagyon, aki ártson. Halál ellen nincs fű kertben. A mi urunk pedig csak a vadászattal töltötte az időt, és azt nevette, hogy mi mind vendégeskedünk. Édes néném, Istentől jó egészséget kívánván kédnek, maradok kédnek legkisebbik szombati szolgája.

Rodostó, 18. novembris 1720.

A kéd szép, de igen kurta leveleit kedvesen vettem, édes néném, mért kíván kéd olyan gyönyörűségtől megfosztani, amely egy pénziben sem telik kednek. A meleg házban nem mesterség írni, a kéd leveleit pedig a hideg házban is gyönyörűség olvasni. Egy kis pirongatás nem árt némelykor, reménlem, hogy másszor megjobbítja kéd magát.

Itt mi nagy csendességben élünk, Isten tudja meddig, mert innét való elmenetelünk merre és mikor lehetne, azt nem lehet kigondolni. A porta nem régen csinált a császárral húsz vagy huszonnégy esztendeig való békességet; huszonnégy kőfallal rekesztették bé tehát az utunkot Erdély felé, már afele nem is kell gondolkodni. Úgy tetszik, hogy még másfelé is bévágta az utat, és amint mostanában folynak Európában a dolgok, legkisebb sugárát sem láthatjuk megszabadulásunknak, és még csak a reménséget is ládában kell zárni.

Szegény bujdosóknak, hogy adsz könnyebbséget,
ha töllok elveszed, még a reménséget.

De ezzel, édes néném, csak vigasztalhatjuk magunkot, hogy -

A nyomorúságban lévők nem félhetnek
semmitől, de sőt még mindent remélhetnek.

A' való, hogy az Istenben reménség ellen is kell reménleni, mert ő igazgatja a szíveket. Amely ellenkező dolgokat látunk Európában a mi megszabadulásunkkal, azokat is ő vezeti, és nemcsak reánk kell gondjának lenni, hanem másokra is. Mi azt akarnók, hogy csak a mi kívánságaink szerint folynának a dolgok, és hogy holnap ugordhatnók által a feljebb említett kőfalakat. De nem oda Buda! Mert se a portához, se a franciához biznunk nem lehet, a német megbékélvén törökkel, a spanyolban kapa. Orleáns herceg, a francia régens, akinek természet szerint kellett volna a spanyollal tartani, mivel oly közélről való atyafiak, ellenkezőt cselekszik, és a császárral álliáncát csinál, és a spanyol ellen hadakozni kezd. A császárral elvéteti a spanyoltól a két Siciliát, és ezzel az esztendővel a hadakozás is elvégződik. Orleáns herceg a békességben azt teszi fel, hogy a spanyol király egy leányát a francia királynak adja, aki nem több hat vagy hét esztendősnél. Eztet Franciaországban fogják küldeni most minden órán, hogy ott neveljék fel, és hogy a spanyol királynak az első és a második fia az Orleáns leányi közül vegyenek feleséget, ezt a két lányt is Spanyolországban fogják küldeni. A császár, a francia, a spanyol és az anglus allianciát csinálván egymással, ki merné ezek ellen emelni a kezét? És kitől lehetne remélni valamely vigasztalást a szegény bujdosó magyaroknak? Mástól nem látok, hanem a franciától. De azt is elmondhatni, hogy háládatlanul bánik az urunkkal, aki még most is kérdzik, hogy bocsássák bé Franciaországban. Orleáns herceg pedig, nemhogy azt megengedné, vagy még választ adna leveleire, de még azt sem akarja, hogy nevezzék előtte, okul adván a császárral való állianciáját. Ilyen a fejdelmek barátsága és atyafisága. Az a herceg Franciában való létünkör a fejdelemhez mindenkor nagy barátságát mutatta; az atyafiság is megvayon közöttök, mivel az ő anyja és a mi fejdelemasszonyunk egy familiából való. De a fejdelmek azt tartják, hogy úgy vagy barátom és atyámfia, ha szükségem vayon rád, vagy ha reám nincsen szükséged.

Erre azt mondhatná kéd: hát a kereszténység hol vayon? hát az évangéliumot csak a köznépnek adták-é ki? Való, hogy azt mindennek meg kellene tartani, de úgy tetszik, mintha, a fejdelmeknek szégyen volna ahhoz szabni magokat. Mindezekből azt látjuk, hogy csak az Istenben kell biznunk, és békességes türéssel vegyük, és várjuk irántunk való rendelésit. Aki a hideget adja, a' mentét is ad melléje; aki bennünket idehozott, gondunkot is viseli. Bízunk tehát és bizzunk, és úgy nem hagyatunk el. A mi fejdelmünk a' bizonyos, hogy bízuk, és amellet minden héten kétszer vadászni megyen. Aztot ha szinte varrotó-eső volna sem mulatnók el. Nem elég azt megírni kérdnek, hogy Bercsényi úrfi ideérkezett még septemberben, mert azt már régen tudja kéd, hanem azt kell megírni, hogy miért jött ide. A francia király megengedvén, hogy egy magyar regyimentet állítson fel, azért idejött, hogy magyar katonákat gyűthessen Molduában és Havasalföldiben. Az egészségre vigyázzunk, édes néném, és úgy lesznek mindenkor a kéd (nem lófejű), hanem lófő székelye.

40 Rodostó, 1. januarii 1721.

Polatéli! Látod, édes néném, hogy már jó napot is tudok mondani görögül. De tudja-é kéd, hogy ma micsoda nap vayon? Tudja-é kéd, hogy ma nekem köszöntő levelet kell írni. Én pedig meghajtván mind a két térdemet, kívánom, édes néném, szívesen, hogy az Isten lelki és testi áldását adja kédre, azaz hogy bétöltse a kéd szívit malasztjával, és egészséget adjon kérdnek. Ugyan jók vayunk mi, édes néném, mi egymást csak két szóval köszöntjük, azt a két szót mindenkor elkíséri a mi szívünk. Mi azzal béérjük, s többet nem kívánunk, nem úgy mint Bercsényiné, aki azt szeretné, hogy két óráig tartana a sok mindenféle kívánság; már azt megszokta, én pedig el nem hagyatom véle, noha tíz szóból állott a mai köszöntésem. Hát még mennyit neveltünk a Kajdacsiné köszöntésin: az urat nagy térdhajtással köszönti, hogy sok újesztendő-napokat kívánok nagyságodnak, ezt a mostani újesztendőt pedig az Isten meg ne engedje nagyságodnak eltölteni itt, hanem maga hazájában, és így Bercsényi uram el nem töltheti ezt az esztendőt, hogyha csak hazájában nem megyen. Annak pedig nem látom módját. Nem tudom, ha nálunk szokás-é ma egymást megajándékozni, mert Franciában az igen szokás. Ott a királyt, urat, szegényt, asszonyt, leányt, egyszóval minden ajándékot ad egymásnak, ha egyebet nem adhat is, de csak egy gombostót is ad. Kédtől pedig egyéb ajándékot nem kívánok, hanem hogy ebben az esztendőben is úgy szeressen kéd, mint az elmúltban. Aztot pedig ne kívánja kéd, hogy jobban szeressem kédet, mert ha csak fél lottal többet nyomna a szeretet, több volna az atyafiszeretnél. Látja hát kéd, mint szeretem kédet. Úgy szeretlek, édes néném, mint a káposztát. De ebben az esztendőben igen-igen kell vigyázni az egészségre.

mek

Mikes Kelemen

Rákóczi kultusz

Rákóczifalva mai közigazgatási területe a XVIII. században II. Rákóczi Ferenc birtoka volt. A fejedelem a település egyik dombján vadászkastélyt emeltetett. Rákóczifalva a történelem során több alkalommal is "gazdát cserélt" míg 1883-ban a község megalakult, melyet II. Rákóczi Ferenc tiszteletére Rákóczifalvának neveztek el.

Magyarországon jelenleg 3 település hordozza nevében II. Rákóczi Ferenc emlékét, Rákóczifalva és Rákócziújfalva, amely 1951-ben vált közigazgatásilag önálló településsé, valamint a napjainkban alapított Rákóczi-telep.

A Rákóczi kastélyt a XIX. században többen is tanulmányozták és a következő leírásokat adták róla:

Hám László tanító 1889. február 21-i feljegyzése szerint: " Kastély hossza 15 öl, szélessége 6 öl, alapterület kívül 90 négyszög öl, falvastagsága fél öl, belvilága 70 négyszög öl. Tíz szoba van benne. "

Kaposvári Gyula , a szolnoki Damjanich Múzeum igazgatója az 1940-es évek végén Hám László feljegyzése mellől lemásolt egy kis vázlatot, mely szerint a kastély téglalap alaprajzú épület, a hosszú oldalon 11 ablak megjelölésével. Az észak-déli irányban elhelyezkedő kastély keleti oldalán volt a 11 ablak, előtte végig oszlopos tornác, a másik homlokzatán pedig a Tiszára nézően a kiugró fedett előcsarnok.

1891-ben Thaly Kálmán vezetésével népes tudósküldöttség érkezett a Rákóczi-kastély megismerésére. Jelentésükben - többek között - ez áll:

" Az épület Rákóczi község végén, egy jókora emelkedésű halmon áll... Magasföldszintes épület, kettős homlokzattal és egyik oldalán tornáccal, a másikon kiugró fedett előcsarnokkal. Az épületben ma egy boltozatos terem, nyolc boltozatos szoba, s a megfelelő helyiségek vannak. Az épület alatt egy kisebb és egy nagyobb pince nyúlik el. Az egész épület építési anyaga téglá, körös-körül azonban a fal másfél méter magas faragott kőlapokkal van borítva.

A vastagfalú épület szobái kivétel nélkül, mind bolthajtásosak, s körös körül stukkó párkányzattal bírnak. Az ablakok külső építményei mind barokk stílusúak. Az egész épületet mindenütt a leg gondosabban áttanulmányozván több helyen téglákat is vétettünk ki a falakból. Találtunk egy téglát 1784-es évszámmal, egyet a királyi kamarai kétféjű sassal. Legbecsesebb volt azonban kutatási célunk szempontjából egy faragott kő, melybe 1706-i évszám van bevésve egykorú számjegyekkel. Mindezek alapján az a véleményünk, hogy ezen kastélyszerű épületet stíjlje szerint II. Rákóczi Ferenc építhette. "

Rákóczifalvát igen szegény telepesek alakították, így a településnek sem volt nagy vagyona. 1893-ban a település vezetői úgy határoztak, hogy a vadászkastély épületét lebontják és anyagát felhasználva a község központjában községházat és jegyzői lakást építenek.

Rákóczifalván a vadászkastély lebontásával és az új intézmények felépítésével megteremtődtek a település további fejlődésének alapvető feltételei.

A település vezetői méltó emléket szerettek volna állítani a fejedelemnek így a jegyző javaslatára az iskolaépület falára a következő epigramma került:

" Várpalotád romjait idehoztuk s vár leve újra.
A népiskola most nemzeti létrafokunk.
Zászlód leng ormán s szellemed ül diadalmat,
Még a falak között él gyermekeink serege. "

II. Rákóczi Ferenc emléke, szelleme a kastély lebontása után a XX. században is tovább él. A település a fejedelem személyében megtalálta azonosságtudatát, helyét a világban. Fentieket bizonyítja az a tény is, hogy a településen felállított intézmények, szervezetek közül több is II. Rákóczi Ferenc nevet viseli. Így például II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola, Rákóczi Sportegyesület vagy az egykori Rákóczi Mezőgazdasági Termelőszövetkezet.

A község lakosai 1986-ban méltó emléket állítva a fejedelemnek a község háza előtt ünnepélyes keretek között felavatták II. Rákóczi Ferenc mellszobrát, amelyet minden évben a község intézményei, civil szervezetei és gazdálkodó szervezetei megkoszorúznak. A rendszerváltás után Rákóczifalván az önkormányzatiság kialakulásával, a helyi sajtóosságok, értékek felértékelődésével más településekhez hasonlóan fontos szerepet kapott a helyi identitástudat keresése és elmélyítése, amely településünkön a Rákóczi kultusz terjedésében, terjesztésében bontakozott ki.

A helyi önkormányzat hivatalos címerében szimbolikusan helyet kapott II. Rákóczi Ferenc, melyet a Rákóczifalváról készült több színes kiadvány készítése során is felhasználtak.

A RÁKÓCZI SZABADSÁGHARC (1703-1711) ZÁSZLAJA. 6.kép

Használták a zászlót a Rákóczi szabadságharcban is módosított formában az 1700-as évek elején. Rákóczi erdélyi fejedelem volt 1704 és 1711 között. A zászlót négy piros és három fehér csíkból, tehát hét csíkból alakították ki és a közepén a piros sávokba a szabadságharcot jelképező feliratokat tettek.

Rozványi Vilmos: Kurucok élete

Azért, hogy rongyosan ülök paripámon;
Az én bús életem senkinek se fájjon.
De kinek is fájna
Szegény legényeknek nagy szomorúsága,
Fájdalmatossága?

Elégett a tanyám labonc örömére!
De az én bánatom senki meg ne kérdeje!
Nem hullong a könnyem.
Jó kuruc, ha ki az, elviseli könnyen,
Elfeledi könnyen.

A labonc elvitte gyöngyös feleségem,
De azért, de azért ez se' fáj már nékem.
Nem hullong a könnyem!
Jó kuruc, ha ki az, visszaszerzi könnyen,
Meg is leli könnyen.

Holttestét az úton úgyis megtalálom,
Mert hiszen más legényt nem ölel a párom.
Meghal ő magától,
Jó asszony, ha ki az, nem fél a haláltól
Az urától távol.

Két piros fiamat labonc fölneveszti,
Jó kuruc apjának neki is ereszti.
De tudom a vérem,
Megfutós, rossz labanc abból sose' leszzen.
Jól tudom a vérem!

Azért, hogy rongyosan ülök paripámon;
Az én bús életem senkinek se fájjon.
De kinek is fájna
Szegény legényeknek nagy szomorúsága,
Fájdalmatossága?

Külön figyelmet érdemelnek a szövegtelen és szöveges Rákóczi-dallamok. Egyrészt azért, mert a valamennyiük alapját képező „ősdallam” a szabadságharc előttről való

A kuruc kor a történelmi Magyarország költészetében és zenéjében

KURUC KOR, KURUC KÖLTÉSZET, KURUC ZENE

Történelmünk legnagyobb fejezetei közé tartozik a kuruc kor. Ki ne tudná, hogy szűkebb értelemben azt a negyven esztendő nevezük így, amelynek két dermesztő évszám a határköve: 1671 (amikor a Wesselényi-összeesküvés résztvevőit kivégzik) és 1711 (amikor II. Rákóczi Ferenc hadai Nagymajténynél leteszik a fegyvert)? Csak hogy szabad-e, célszerű-e a kuruc kor időtartalmát tekintve ilyen merev határköveket kijelölni? Nem! Ugyanis a kuruc korhoz – tágabb értelemben – egyaránt hozzátartozik a kuruc mozgalom előtörténete és utóélete (kulturális vonatkozásban is).

Előttörténet? Igen! A Mohács után három részre szakadt, történelmi határain belül két ellenséggel viaskodó ország egymást váltó nemzedékeinek marcangoló kérdése: veszedelmes szomszédai közül melyiket nyerje meg a magyarság a másik ellen? A németre építsen a törökkel szemben, vagy a törökre a német ellen?

A körülmények aggasztóak. Már Bornemisza Péter a kevély némötök és a fene törökök miatt sanyarú magyar életen kesereg. Névtelen költőink ajkán a fájdalmas élmény szava hangzik:

„Rajtunk német dül, rajtunk török jár,

Tűz-vassal pusztul ország és határ;”

Gazdasági, társadalmi, politikai viszonyaink – a kapkodó Habsburg- vagy török orientáció folytán – egyre romlanak. Legjobbaink szívébe-eszébe már a nemzethalál látomása férkőzik, mikor Zrínyi Miklósból és a melléje sorakozó köznemességből kipattan a merész történelmi terv, hogy Magyarországnak két pogány – a török és német közül egyiknek a szövetségét sem szabad választania.

A Zrínyi által Mohács utáni történelmünkől levont fontos tanulságot felháborító és tragikus fejlemények igazolják: az 1664-es vasvári béke, mely – Habsburg győzelem ellenére – török kézen hagyja a Felvidék kulcsát, Érsekújvárt és Erdély kulcsát, Váradot; az „alkotmányvédő” 1670-es Wesselényi-féle összeesküvés, melyet könyörtelenül felgöngyölítenek; Sporck és Spankau, Kobb és Karaffa véres örvénye, melytől – az egykorú fohász szerint – Isten őrizzen! Thököly függetlenségi harca, melynek – a magyarországi török uralom összeroppantásával – az Ausztria védelmében fellépő Keresztény Liga csapatai adják meg a kegyelemdőfést.

A megosztott nemzet szemei végzetes ok-okozati összefüggésekre nyílnak rá: Erdély, a Kelet és Nyugat felé mérsékletet parancsoló fejedelemség – II. Rákóczi György sikertelen lengyelországi hadjárata következtében – hanyatlak. A vakmerő vitézek – mint amilyen a népköltészetben is megörökített Kádár István vagy a fejedelem unokaöccse, Rákóczi László –, akik a haragvó török-tatár hordákkal felveszik a harcot, elpusztulnak. Az erejét vesztett Erdély nem emelhet többé szót a népnyzó, rekatolizáló és germanizáló Habsburg monarchiánál a hazai érdekek védelmében... Bécs mégis elszámítja magát! Mikor azt hiszi, a csapások megtörték népünket és nemzetiségeinket, a lét- és vagyonbizonytalanságba taszított társadalmi osztályok és rétegek tagjai: a kurucok előbb (bár nem nagy egyöntetűséggel) a „kétfrontos harcra” – török- és németellenes küzdelemre – rendezkednek be; utóbb (a török világ megszűnésekor eléggé egyértelműen) vállalják a Habsburg-ellenes „szent háború” szolgálatát.

Ennek a nehéz és hősi kornak értékes tükrö a kuruc költészet. Életrehívója: a külső és belső kényszer, a személyi és közösségi ihlet. Létrehozói: nemesek és parasztok; protestánsok és katolikusok; írástudók és írástudatlanok – magyar és nem magyar ajkúak. A kuruc költészet fogalma (Thaly Kálmán óta) mégis csak nálunk van benne a köztudatban. A szlovák kultúrtörténet nem él vele; a rutén kutatók sem vették át; a román és szerb szaktudományban sincs nyoma. Pedig sok szlovák, rutén, román és szerb nyelvű kuruc vers létezik. Igaz, újabban a kuruc költészet kifejezés helyett nálunk is a kuruc kor költészete elnevezés járja, anélkül persze, hogy egyszer s mindenkorra meg tudnánk határozni: „vajon a kéziratok énekeskönyvekben megőrzött vallásos, szerelmi s alkalmi versek közül melyek keletkeztek a kuruc korban”.¹

Ugyanez áll a dallamokra is. Sőt: fokozottabban. Szabolcsi Bence még a kuruc zene megjelölést sem tartja szerencsésnek. „Ilyen néven összefoglalható, zeneileg egységes stíluscsoportot ugyanis nem ismerünk; kitűnik, hogy kuruc zene név alatt azokat a többé-kevésbé régies dallamokat foglalja össze a köztudat, melyeknek szövegeit a kuruc mozgalmak idejére, 1660–1720 közé szoktuk datálni.”²

Így hát feltehető, hogy a kuruc valóságot tükröző versek egy részének korhoz kötése még ma is elég önkényes. (Természetesen Riedl Frigyes és Tolnai Vilmos kritikai munkássága után nálunk sokat javult a helyzet; az irodalomtörténész Esze Tamás kutatásai is komoly eredményekkel jártak. A szomszéd államokban azonban nem követték elég éberen a magyarországi korrekciókat – kivéve a felvidéki (szlovákiai) Csanda Sándort, a pozsonyi Komenský Egyetem magyar tanszékének tanárát. Az ő tanulmányai – a magyarországi eredményekre támaszkodva – lerántották a leplet néhány álkuruc szlovák versről és dallamról, megerősítve az eredeti alkotások tekintélyét.) Feltehető az is, hogy ama dallamok között, amelyeket ma a kuruc kor reprezentánsainak tartunk, még mindig akad néhány megtévesztő hitelességű; de nem szerencsés dolog az alapos szövegkritikát kiállt versek „dallamszárnyait” állandóan nyesegetni. (Különb is: a Zenei lexikon pótlásában – hála Bartha Dénes búvárkodásának – már 1935-ben elismerték, hogy kb. 20 dallam minden gyanún felül áll!”³ Az ilyen dallamok száma pedig azóta csak nőtt, mivel Bartók, Kodály és szerencsés követőik felfedezték jó néhány kuruc dal hiteles lelőhelyét, népi formáját avagy maradványait.)

A 17–18. SZÁZADI MAGYARORSZÁGI VERSSZÖVEGEK ÉS DALLAMOK

A gyűjtőnéven kuruc költészetként ismert – többnyire kéziratok – versanyag rendkívül sokrétű. Ebben van politikai, vitézi, bujdosó- és históriás ének; java részük a kuruc függetlenségi harcok terméke.

Politikai mondanivaló tekintetében az 1663-ban keletkezett A szabadságunk rontó című verstől egyenesen vezet az út Bónis Ferenc keservég (1671). Közben a Magyarország utolsó romlálshoz közelgő állapotját kesergő ének csak útjelző – még ha az első igazán nagy kuruc versnek számít is! Megszólal ezekben a törökellenesség és a németgyűlölet; hangot kap bennük az úrbírálat és az antiklerikalizmus; kifejeződik általuk a rendületlen hazafiság és a régi dicsőség vágya... Dallam azonban – tudomásunk szerint – nem társul a cím szerint említett versekhez. Talán azért,

mert szövegük in statu nascendi nem válik (válhat!) közismertté; vagy alkalmasint azért, mert megfelelő időben nem talál egymásra költő és zeneszerző...

Ezek mögött a versek mögött általában névtelen, de nemesi felfogású személyek állnak – jóllehet a drága szabadság elérésének, a nemzet testén élősködő eleven férgek kiirtásának szándékával az egész nép egyetért.

Ilyen versek szomszédságában alakul ki a protestáns prédikátorok lírája: az ószövetségi szellemű sirám, a jeremiád. A 16. század Szegedi Kis Istvánjának modorát minden ide sorolható mű – persze azzal a többlettel, amit a biblikus-vallásos versekben a hazafias töltés jelent. A Papvilág Magyarországon a katolikus egyház kissé elfogult megbélyegzése. Egy másik protestáns ének a patrióta áldozatkészség foglalata:

„Óh keserves gyászban öltözött szép hazám,
 Lenne már éretted koporsó én hazám,
 Csak mi jót tehetnék
 Véled egyetemben kedves édes hazám!”

A Jajszó a hazafi-fájdalom és a protestáns panasz szárnyaló ódája.

Megannyi őszinte hangú sirám, jeremiád. De lelőhelyükön – pl. a Szencsey György-féle kódexben – melódiának nyoma sincs. Pedig ezeknél lényegesen gyengébb versek is „tettek szert” dallamra a korábbi évtizedekben!

Arra kell gondolnunk, hogy az auktorok – a jezsuita papoknak fullánkjától való eltűzött félelmükben – nem hozzák nyilvánosságra idézett alkotásaikat, vagy csak szűk körben terjesztik őket. Maguk pedig (bármily furcsának tűnik!) általában nem zeneértők: még ha énekelnek is, a zeneszerzés nem kenyerük; ekkoriban a hangszerekkel (ez alól a templomi orgona sem kivétel!) egyénileg éppúgy hadilábon állnak, mint egyházuk. Hát a szövegek évszázadokig érintetlenül hevernek!

Természetesen az, hogy a 17–18. századból némely jó vers „muzsika” nélkül maradt ránk, mással is magyarázható. Részben azzal, hogy a lejegyzetlen dallamok bizonyos hányada idők múltán kivész; részben azzal, hogy a kuruc költészetben gyakran domináló epikus modorhoz a magyar kortársak még nem találják a megfelelő zenei nyelvet és formát. (Valljuk be: abban a 17–18. században, amely Olaszországban Monteverdi és Scarlatti segítségével kialakítja az operát, az oratóriumot, a mi körülményeink között túlzott is volna – mondjuk – egy Thököly haditanácsából készült oratóriumot remélni... A nagy zenei formák világa ekkor még nem a miénk!)

A kuruc kori líra azonban – főleg a törökök kiűzése és Thököly szabadságharcának bukása után – mind szélesebb körben váltja ki a zenei megformálás igényét. Ez a szegénylegények érdeme. A szegénylegények – a protestáns nemesség és papság egy kisé nehézkes politikai és hazafias-vallásos alkotásai mellett – közvetlenebb hangú, gördülékenyebb versekkel tűnnek fel...

A szegénylegények – ezek az egykori végvári vitézekből, lecsúszott Thököly-katonákból, felkelő jobbágyokból, kóbor dákokból összeverődött társadalmi elemek – általában népies hangú bujdosóénekeket hoznak létre. De a történelmi Magyarország nemzetiségei körében betyárballadák is keletkeznek. Csanda Sándor szerint „nem volna anakronizmus kuruc kori szlovák vagy román betyárköltészetéről beszélni, ami csaknem egyet jelent a magyarban használatos szegénylegény-költéssel.”⁴

A bujdosóénekek típusa kétféle: az egyikre fohászokodó, elégius hang jellemző (ilyen pl. az Igen szép, bujdosó legények éneke); a másikra a markáns, realista-világi modor nyomja rá bélyegét (ilyen pl. a Buga Jakab éneke).

Mindkét vers dallama hitelesnek tekinthető. Elsősorban nem azért, mert ének-zongora letétjük Káldy Gyula Kuruc dalok című 1896-os kiadványában szerepel, hanem azért, mert Szini Károly korábbi gyűjteményében is le vannak kottázva.

A Buga Jakab éneke éppúgy, mint az Igen szép, bujdosó legények éneke több változatban él; mivel ez utóbbinak kárpátaljai és vasi variánsáról is tudunk, nyilvánvalónak vehetjük, hogy annak idején országszerte dalolták őket.

A szegénylegény-költészet remek darabja a Tyukodi-nóta is, bár az irodalomtörténészek vitatják hitelességét. (Féja Géza nem!5) Magam azon a véleményen vagyok, hogy – ha netán ez a vers Thaly Kálmán keze nyomát magán viselné is – megtagadni kár volna, hiszen szövegének és melódiájának elemei a 17. században is megtalálhatók. Elég utalni a Kájoni-kódex (1634–1671) Nyúl éneke című szöveges dalára, melyből többek között a Tyukodi-nóta dallama is kifejlődött! (Hasonló dallamra már egészen más szöveget találunk a sárospataki Dávidné Soltári (1791) című énekeskönyvben). A bujdosók panaszokodó vagy akasztófahumorral teli szerzeményei közül felszárnyal ez a kuruc himnusznak is beillő, szöveg és dallam tökéletes egymásra találását mutató alkotás. Törtetlen harci szellem árad belőle: a kuruc indulatot táplálja és a Bónis Ferencek önfeláldozó hazaszeretétét. Pedig keletkezésének körülményei minden bizonnyal mostohák: a jelképes Porció Pál és Frospon Péter sanyargatja a népet...

Ehhez képest a kuruc kori költészet és zene új színekkel is gazdagszik, mikor megindul a Rákóczi-szabadságharc. Erre vallanak a kuruc vitézi versek és a táncdalok. A vitézi költészetnek két ága különböztethető meg: az egyikben a diadalittas, bizakodó hang zeng; a másik a vereség, a katonai kudarc miatti fájdalomnak ad kifejezést. Csak példaként említem, hogy 1703-ban, Kálló várának megvétele után tör fel valaki lelkéből a katolikus beállítottságú engesztelő ének, Rákóczi Ferenc buzgó éneke; 1704-ben pedig már Ricsány német főgenerális töredelmes gyónásával kérkedik egy leleményes kuruc. De ugyanez év júniusában megszólal a Siralmas ének az szömőrei harcról, és nemsokára elhangzik Szencsey György siraloméneke is. Egy Mihály deák nevű strázsamester meg arról tudósít, hogy vitézei az

„Őszi harmat
 Hideg szél fű”

strófáit éneklék a táborban.

A szabadságharc élményei vegyesek, aminthogy a résztvevők is... Bizonyíték rá pl. a Csinom Palkó, melynek hiteles szövegét a Bocskor-kódex, népszerű dallamát Pálóczi Horváth Ádám gyűjteménye tartotta fenn.⁷ Ennek a táncdalnak a címe – Csanda Sándor állítása szerint – szlovák eredetű (Či-nom Palkó = Rajta Pali!)⁸. Vagy hivatkozhatom igazolásul az Erdélyi hajdútáncre is, melynek eredeti szövegét a Szencsey-

daloskönyv, közismert melódiáját Pálóczi gyűjtőszöveggyűjteménye őrizte meg számunkra. Ebben a táncdalban – a változatosság kedvéért – egy magyar–román makaróni strófát találunk:

„Majre, csajre, Molduvára
Fut Havasalföldre,
Ungur, bungur, amaz rumuj
Sátorát fölszedte.
Szutuj majre, pita najre,
Nincs pénz, az ebverte!”⁹

Ortutay Gyula egy kissé elavult szemléletű, de jó szándékú munkájában¹⁰ azt akarja dokumentálni, hogy a rutének kuruc kori lelkesedése szintén dalban mutatkozott meg:

„Megy a kuruc Duna partján
Kardját villogtatva,
Utána a német ballag
Vállát vonogatva.”

Csakhoggy ezzel az Ortutay-idézettel több probléma van. Az egyik az, hogy Ján Kollár a reformkorban összeállított kétkötetes népköltészeti kiadványában, a *Národnie spievanky*ban¹¹ ezt a szöveget *Ide kuruc pri Dunaji* címmel kuruc kori szlovák alkotásként közli; a másik az, hogy Csanda Sándor szerint „a költemény dallama nem maradt fenn”¹²; a harmadik az, hogy Káldy Gyula Kuruc dalok című kiadványában ez a népdal szöveggestül, dallamostul szerepel.¹³ Ez esetben Ortutay Gyula és Csanda Sándor tévedése egyaránt nyilvánvaló: nem rutén, hanem szlovák szerzeményről van szó; a szlovák versnek a dallama is bárki számára hozzáférhető... Van persze Káldy Gyula kiadványában zongoraátírtos, szövegtelen, állítólag hiteles Ruthén Rákóczi-nóta: lendületes, jól motivált – csak nem tűnik kuruc korinak (erős benne a verbunkos jelleg!) Káldy Gyula is mindössze annyit közöl a vad dallamról, hogy Máramarosziget környékén gyűjtötte 1892-ben.¹⁴

Sajnos, Magyarországon olyan kuruc kori kéziratos rutén dallamfeljegyzések eddig nem kerültek elő, amelyek némely melódia azonosítását lehetővé tennék. Az első magyar nyelvű rutén népdalgyűjtemény pedig¹⁵ – jóllehet már 1864-ben napvilágot látott Sárospatakon – ilyen szempontból nem használható: az akkori gyakorlat szerint beéri a szövegfordítás közlésével, kottamellékletet nem tartalmaz. Ezért a 116 magyarul megszólaltatott rutén versből (még ha a gyűjteményben a nép- és műdalok elegyedése hidegen hagyna is) nem következtethetünk sem arra, hogy melyik mikor keletkezett, sem arra, hogy hogyan énekelték őket. (Különben is: még a versszövegek sem mondanak semmit a Rákóczi-szabadságharcról!)

De hogy a rutén népköltészetben – a gens fidelissima dalaiban – valóban él a kuruc kor emléke, annak bizonyítéka – Balla László ungvári költő 1954-es lejegyzésében – az a dalszöveg, amelyet Jurkó Bercik ukrán pástortól hallott:

„Cserez pole vereckoje
Igye vojszko kuruckoje.
Na peregyi kony tureckij,
Na nyom szigyity chlopec ruszkij.
V pravej ruci szablju gyerzsity,
Dolu szabljou krov szja cigyity.
Nad horami vorom krjacse,
A v dolinye nyimec placse.”¹⁶

Míntogy engem a népdalnak nemcsak a szövege, hanem a dallama is érdekelt, Balla Lászlóhoz fordultam, aki tájékoztatásul közölte velem: „a Cserez pole vereckoje... kezdetű dalnak annak idején (jó régen) csak a szövegét jegyeztem le, mert nem népdalgyűjtési szándékkal közeledtem hozzá: kuruc kori regényt írtam akkoriban (azután ezt sem fejeztem be), s ebbe akartam beleszőni a dal szövegét. Azután, amikor Csanda Sándor tanulmányához ilyen természetű szövegeket kért, jó volt, hogy megvolt. (Különben meg sem jelent másutt, csak Csandánál.”)¹⁷

A kuruc kor vers- és daltermése 1705 táján csökken. Igaz, akad még ifjú, aki Vak Bottyánról való énekkel tüntet a rihős németek és az ebszülte ráncok ellen; a szegénylegények többségének azonban már keserű a szája. A Két szegénylegénynek egymással való beszélgetéséből kiderül a bajok oka:

„Vége vagyon böcsi szegénylegényeknek,
De vagyon világa a sok prémeseeknek!”
Felveti a problémát A szegénylegény éneke is:
„Vajjon vagyon-é hírével a méltóságnak,
Hogy sok vitézek,
Próbált legények

Rossz becsben vannak?”

Rákóczi körül szaporodik az érdekhajhász főúri tábor; a nemzeti öszszefogás eszméje csorbát szenved; a hajdúszabadság délibábja mind távolabbinak tűnik...

Ekkor a Tyukodi-nóta, a kuruc himnusz dallama már A szegénylegény énekét, panaszát hordozza:

„Nincs becsületei a katonának,
Mint volt régentén a kurucoknak.”

Megvan a valószínűsége annak, hogy ez a rossz hangulat – főleg labanc körökben – kedvez a kurucellenes tendenciáknak. Hol vagy te most, nyalka kuruc? – hangzik a fájdalmasan gúnyos kérdés egy énekben. (Kodály Zoltán jóvoltából ismerjük ennek dallamát is!) Pockaite kuruci (Várjatok, kurucok!)¹⁸ – szól a fenyegető hangvételű szlovák „népdal”. (A dallama már valószínűleg elhalt.) A szerb dalköltészetben is jelen van valami jellegzetesen aulikus szemlélet, jóllehet pl. A Becka nevolja című – eredetileg feltehetően magyar szövegű kuruc vers mást mutat.¹⁹

Kétségtelen viszont, hogy – bár 1708–1709 táján szaporodnak az elpártolások, árulások – a hívség sok harcost megtart Rákóczi mellett. A fejedelmet haláláig szolgálja Esze Tamás; eltűnéséig Bóné András; utolsó leheletéig Vak Bottyán, Balogh Ádám. Ezért nem kellett utólag beléköltöni a kuruc korba Balogh Ádám nótáját; az erdélyi Burics-féle kéziratot gyűjteményben talált kottakép hitelesíti. Nem kellett antedatálni a Fennyen tartod a nagy orrod kezdetű történelmi éneket sem; szövegét és dallamát eredeti formában őrzi számunkra Kovács Ferenc daloskönyve.

Becsések azok a bujdosóénekek is, amelyeknek egyikét-másikat romlott szövegekből Thaly Kálmán rekonstruálta (ilyen pl. az Őszi harmat után); de dallamuk feltétlenül régi. Még értékesebbek azok a bujdosóénekek, amelyeket népdalgyűjtő útjai során Bartók és Kodály fedez fel (közülük való pl. az Elindultam szép hazámbul); szövegük és dallamuk hitelessége vitán felül áll.

Külön figyelmet érdemelnek a szövegtelen és szöveges Rákóczi-dallamok. Egyrészt azért, mert a valamennyiük alapját képező „ősdallam” a szabadságharc előttről való; másrészt azért, mert a szöveges változatok többnyire a szabadságharc utáni időszakból származnak.

Az „ősdallam” az 1680 körül írt felvidéki Vietórisz-kódexben maradt fenn; ott még Oláh tánc néven szerepel, illetve szlovák feliratú világi énekként foglal helyet. Majd a 17–18. század fordulóján – sok ötletes zenész révén – a dallam rengeteget változik; részint a tábortól előadói gyakorlatában, részint a szövegétől való kényszerű elválás idején egyre bővülő hangszeres utójáték és előjáték fűződik hozzá. A dallamot azután – mint Rákóczi-nótát – közzétételükkel és hangszeres círázatokkal is ellátják. Végül a hangszeres formák majd elnyomják a Rákóczi-nóta énekelt változatait...

A hangszeres formák közül Káldy Gyula Kuruc dalok című kötete háromat tartalmaz: gróf Fáy István gyűjteményéből Az eredeti Rákóczi-nótát; továbbá ennek egy tárogató és egy erdélyi „leszármazottját”.²⁰

A Rákóczi-nóta szövege (Jaj, régi szép magyar nép...) 1730 körül keletkezett; legrégebb lejegyzése az Erdélyi-kódexben található. E nótának sok szöveg- és dallamváltozata van. Az egyik változat a Zempléni-kézirat (1780) lapjain található; a másik a sárospataki Novák-melodiárium (1791) szerzeményei között. A harmadik változat Pálóczi Horváth Ádám gyűjteményében (1814) lelhető fel; a negyedik S. F. Stock kiadásában maradt ránk. A Rákóczi-nóta három sajátos verzióját 1892-ben Káldy Gyula is közli. Kodály Zoltán a népi színhagyományban akad a nóta nyomára, a Rákóczi kesergőjére (Hallgassátok meg magyarok, amit beszélek...).

Az előzőekből látszik, hogy a szövegtelen és szöveges Rákóczi-dallamok fejlődésük folyamán szakadatlanul alakulnak. Miközben az Oláh tánc pikárdiai mollt és nápolyi mollt ötvöző melódiája belekerül a köztudatba – kialakul és véget ér a kuruc kor. Miközben az „ősmelódia” fáján különböző dallamhajtások tűnnek fel, a belőlük kinövő énekekben hol a pentaton, hol a moll jelleg erősödik meg – fríg zárlattal. Miközben a legtöbb dallamváltozat Rákóczi nevéhez kötődik, az egész kuruc kor lelkesítő eszmévé finomul.

„A kuruc dalok a jobbágyok, szegényparaszatok s üldözött védelmezőik titkos jelszavává válnak. A végsőkig sanyargatott jobbágyok ajkán éjszakánként felcsendülnek a Rákóczit és a kurucokat visszasíró-visszahívó népdalok. A kuruc dalokkal s Rákóczi nevével buzdítják a bujdosók új felkelésre Esze Tamás népét, kuruc dalokat énekelve szállnak szembe a jobbágyok sanyargatóikkal Szentandrason (1735), Belényesen (1751), Mezőtúron (1753), Madéfalván (1764). Bujdosó életre kényszerülnek a dalok is, de továbbélnék, mint a szabadságvágy és az igazságérzet a nép szívében. A nép zenészei őrzik, gondozzák, fejlesztik őket. Sárospataki cigányoktól megtanulják a kollégiumi diákok is. Ott lappanganak ezek a rebellis dalok a diákmelodiáriumok nehezen kibogozható jelei közt. A hazájukat és hazájuk népét egyaránt szerető igaz érzésű magyarok, akik megértik, hogy a nemzeti függetlenség és a társadalmi haladás többé már nem választható szét, tudják, hol kell keresni ezeket a dalokat. Pálóczi Horváth Ádám még 100 év múltán is elleshetette, összegyűjthette, papírra vethette ezeket a nép ajkán elevenen élő s a szabadság örök figyelmeztetőjeként ható dalokat.”²¹ Ilyen körülmények között a Rákóczi-nótának nem árt az idő: a 18. század végétől szinte nemzeti dalként hódít az országban. Feljegyzésünk van arról pl., hogy 1790-ben, mikor a II. József által Bécsbe hurcoltatott magyar korona visszatérését ünnepli a győri lakosság, a zenekar a Hej, Rákóczi, Becsényi, valamint az Őszi harmat után kezdetű dalokat játssza.²² Tudjuk, hogy Bihari János is szívesen nyúlt a kuruc kori melódiákhoz: az 1809-es inszurrekció idején műsorszámai közé tartozik a Rákóczi-nóta és a Tyukodi-nóta. Értésülésünk van arról, hogy Bihari talán a Rákóczi-induló formába öntésében is részes, minthogy azonban nem kottaismerő, az első, fűvőszekari változat kiadásának érdeme Scholl Miklósé.

Egyébként „az indulóban többféle zenei elem található. A Rákóczi-nóta mellett megtaláljuk benne a kuruc kor katonai szignál-motívumait; sőt a verbunkoszene néhány fordulatát is. A trió állítólag teljesen Scholl Miklós szerzeménye.”²³

De a Rákóczi-induló esetében nem érdemes a szerzőség kérdését felvetni – egyenes válasz nincs rá. Sok a számbajöhető zenész, egynek a „kiszűréséhez” kevés az adat. Annyi bizonyos, hogy a reformkortól kezdve a Rákóczi-induló ún. sikerdarab. Az 1820-as évek végén Erkel Ferenc erdélyi modorban adja elő Pesten. Liszt Ferenc 1840-es fővárosi hangversenyén fantázia alakban játssza. 1846-ban – hazánk szívében – Hector Berlioz, a nagy francia zeneszerző lép porondra vele: a Rákóczi-induló zenekari átírata frenetikus sikert arat. Célszerű a kuruc zenét, a korábban említett (vagy nem említett) versek dallamanyagát is nagy általánosságban szemügyre venni. Annál is inkább, mert – Szabolcsi Bence lényeges észrevétele szerint – ebben a kategóriában egységes stíluscsoporthoz nem ismerünk.

Hát akkor mi itt a jellemző? Pl. a rendkívül vegyes hangnemvilág. Az Igen szép, bujdosó legények éneke vagy a Buga Jakab éneke tisztán mollban szól. A Tyukodi-nóta moll jellegű ugyan, de a melodikus fríg hangsor az alapja.

A Csinom Palkó természetesen mollban fogant; ez viszont – akaratlanul is – a középkori 6. autentikus egyházi hangnemre, az eolra utal. Az Erdélyi hajdútánc a pentatónia felől közeledik a dúros dallamszövéshez; így hangnemileg az ókor és a középkor szelleme találkozik egy duhaj mulatónótában.

A dūr és moll skála azonban egyre megszokottabbá válik a Kárpát-medencében. Tanúsíthatja ezt akár a Megye a kuruc a Duna partján kezdetű szlovák (nem rutén!) dal markáns hangvétele, akár a Ruthén Rákóczi-nóta összhangzatos mollja is.

(De érdekes metamorfózisok is vannak: pl. a Zöld erdő... című dal Pálóczi Horváth Ádám-féle alakja még moll jellegű fríg hangsorban marad fenn; ugyanennek a dalnak Káldy Gyula-féle változata már dūrban terjed el.)

A pentatóniát jóformán csak a nép ajkán élő gyönyörű dallamok őrzik meg számunkra. Hadd hivatkozzam itt – szemléltetésként – az Elindultam szép hazámbul című székely népdalra. Szó sincs azonban arról, hogy a moll és a dūr skála a néptől idegen! Gondoljunk arra, hogy pl. a Hol vagy te most, nyalka kuruc? kezdetű magyar dal fennmaradását éppúgy, mint a Cserez pole vereckoje kezdetű rutén dal fennmaradását a szájhagyományoknak köszönhetjük.

A kuruc zenére jellemző a változatos szerkezeti képlet és ritmika is. Sokáig kedvelik a Balassi-strófákra szerzett dallamokat, illetve a kész dallamokra alkalmazott Balassi-strófákat (ilyen pl. az Óh, nagy kerek kék ég)²⁴; népszerűek az AABB, az AABC stb. képletű dallamsorok. A virágénekek is sokféle kombinációban bukkannak elénk (ilyen pl. a Hova készülsz, szívem)²⁵. Mint érdekes (talán keleti vagy balkáni eredetű) sajátosság, több dalban megfigyelhető a félzárlatra és a fríg-zárlatra való „kurucos” hajlam. Minden jel arra vall, hogy ezekben az estekben nem a népi, hanem a barokk elemek erősödnek meg a dallamokban.

A népi elemek leginkább a ritmikában mutathatók ki. Meghatározó tényezővé válik a művekben az északi szláv eredetű kolomejka-hatás, a kanásztánc-ritmus (ez ütkezik ki a Csinom Palkó, a Fennen tartod, az Erdélyi hajdútánc stb. dallamából). Azután ebből a kanásztánc-formából, török, szláv és nyugati minták közrejátszásával, kialakul a verbunkos stílus.

A kuruc zenét a kuruc kor szükséglete teremti meg.

A dallamok – változatos tartalmi és formai adottságokkal – egy harcoló és emlékező közösség igényét elégítik ki.

A táncmuzsika vagy a táborig muzsika viszont egy soknemzetiségű ország harcolni is, mulatni is tudó fiainak, leányainak szinte lételeleme. Ennek a Kájoni- és Victorisz-kódex, a Lőcsei tabulatúrás könyv és a Stark-féle soproni virginálkönyv a „megmondhatója”...

Különböznünk tudjuk, hogy Rákóczi korában még a „mozgósításokhoz” is „kivántató az régi bé vett muzsikaszó, melly is áll siposbul, dobosbul, úgy trombitásokbul”.²⁶ A pihenő katonák meg éppenséggel nem tudnak meglenni muzsikaszó nélkül... Csak Rákóczi mértéktartó: mindössze 2 sipos, 5 trombitás, 1 furulyás, 1 dobos áll a fejedelmi udvar szolgálatában. Ők is – az alkalmától függően – hol katonazenét játszanak, hol a talpalávalóról gondoskodnak (pl. követjárásakor).

Természetesen Rákóczi szereti az éneket, a zenét. Ezért táborozáskor gyakran ül a tábortüzeknél, hallgatja a nótaszót, élvezi a hangszerek produkcióját, figyeli a kuruc katonák fergeteges táncát. Két szegénylegény egymással való beszélgetésének is fültanúja (céloz rá egyik levelében), csak a körülmények kedvezőtlen alakulása miatt panaszait már nem tudja orvosolni.

A KURUC VERSEK ÉS DALOK UTÓÉLETE

Kétségtelen, hogy a kuruc kor versei és dalai a Rákóczi-szabadságharc után egy ideig „alámerülnek”. Pontosabban: főleg a jobbágyi-paraszti tömegek féltve őrzött kincsei lesznek. A felsőbbtség – tisztelet a kivételnek! – átmenetileg háttérbe fordít a kuruc kori vers- és dalkultúrának. Belefeledkeznek az akkori jelenbe, amelyben csak kevés népdal, ellenben sok népies dal és műdal válik ízlésformáló erővé.

Igaz, nemzeti érzésű fiatalok és felnőttek daloskönyvekbe gyűjtik a nekik tetsző dallamokat – jó szándékú dilettánsokként. Bizonyos, hogy sok mindent megmentenek a feledéstől – önzetlen és hangyaszorgalmú munkával. Tény, hogy többet használnak, mint ártnak lelkesedésükkel. Ezért ma is csak a megbecsülés hangján szólhatunk a Pálóczi Horváth Ádám előtti nemzedékek dokumentum értékű vers- és dallamfeljegyzéseiről; aminthogy a Pálóczit követő nemzedék némely tagjának (pl. Almási Sámuelnek, Hajdú Lászlónak, Késmárky Árpádnak, Fáy Istvánnak) az érdemeit is elismerjük. De nem kritikátlanul!

Tudatában vagyunk Thaly Kálmán adatfeltáró munkája jelentőségének is: pl. az Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez (1872) című kétkötetes kiadványa – hiányosságai ellenére – alapvető forrásgyűjteménynek számít. Minthogy azonban Riedl Frigyes és Tolnai Vilmos a benne levő kuruc balladák hitelességét megkérdőjelezte, Thalyval kapcsolatban „bizalmi válság” következett be.

Mostanában a „bizalmi válságot” megsínyli a kuruc kori szlovák költészet és dalkincs is: Csanda Sándor megállapította, hogy Matunák Mihály A tótok hazafias történeti dalai²⁷ című művében szintén vétett a tudományos etika ellen: utánköltéseket publikált eredeti alkotásokként.²⁸

Mind Thaly Kálmán, mind Matunák Mihály felelős a hazai közvélemény megtévesztéséért, sőt néhány hiszékeny szakember félrevezetéséért is. Káldy Gyula ugyanis kapva kap az alkalmon, hogy a szép, régies és tökéletesen magyar jellegű dalokat közölhesse. Így kerül gyűjteményébe Matunák Mihály túrócszucsányi káplán három hamisítványa: A surányi tót vitéz, a Tót kuruc dal és a Tót labanc dal.²⁹

Az elmulasztott forráskritika persze másutt is megbosszulja magát: Káldy kuruc kori szerzeményként felveszi gyűjteményébe a Magyar gályarabok énekét is (Térj magadhoz, drága Sion)³⁰, holott ismert szerzőpár műve: Jeszenszky Károly és Tihanyi Ágost alkotása (1890). Ugyancsak nem szűr neki szemet, hogy a romantikus hangvételű Rákóczi Ferenc buzgó imádsága (Győzhetetlen én köszálam)³¹ akkor sem illik a kuruc világba, ha keletkezésének körülményeit – legalábbis egyelőre – nem tudjuk tisztázni.

A felvetett problémáktól függetlenül, Thaly és Káldy munkásságának lebecsülése megengedhetetlen: buzgalmuk nyomán támad fel a kuruc kor, a függetlenségi hagyományok iránti érdeklődés. Igaz, nemcsak Ady Endrét lehet a letűnt világ, hanem Endrődy Sándorokat és empátikus „rímfaragókat” is. Igaz, nemcsak Farkas Ferencet, Kacsóh Pongrácokat, Kodály Zoltánokat igéz meg a múlt, hanem Bathó Jánosokat, Dankó Pistákat, Fráter Lőrándokat, Novák Sándorokat és sirva vigadó „nótafákat” is.

Mégsem volna szerencsés, ha európai hírvé zeneszerzőink rangos művei (mondjuk a Csinom Palkó, a Rákóczi, a Czinka Panna balladája című alkotás) teljesen érzéketlenné tennének bennünket bizonyos dalok (például az Üzenet jött a pataki várba, A gyöngye violának, a Krasznahorka büszke vára vagy a Nagymajtényi sikon letörött a zászló kezdetű magyar nóta) fülbemászó melódiája, hazafias eszmei mondanivalója iránt.

Vigyázzunk azonban arra, hogy a történelmi nosztalgia ne zavarja meg értékítéletünket; a kurucos szembenézés a valósággal ma indokoltabb, mint a „daliás idők” szentimentális megkönyezése.

A kuruc kor haladó hagyományaink része. A két szabadságharc népünk és legtöbb akkori nemzetiségünk összefogásának szép példája. A Rákóczi-kultusz identitástudatunk megőrzésének egyik biztosítója.

Elhangzott Kassán, a 2003. október 17–19-én tartott Rákóczi-konferencián, melyet a Magyar köztársaság Kulturális Intézete és a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége rendezett

A kuruc mondák - Rákóczi fejedelem születésnapjára

A kuruc mondák II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának (1703–1711) hőseihez, eseményeihez fűzött mondaszerű vagy anekdotikus elbeszélések. A 'kuruc' a 'kereszt' jelentésű latin 'cruis' szó megmagyarosodott formája, – és valószínűleg Dózsa 1514. évi felkelésének öröksége. A kuruc mondák az ország ÉK-i részén bontakoztak ki gazdagon, de más tájainkon is élnek, elevevőségükkel, változataik bőségével csak a Mátyás király és Kossuth Lajos alakja köré szövődött epika veheti fel a versenyt. Ez egyrészt nemzeti mozgalmainkkal, függetlenségi törekvéseinkkel való összefüggésük, másrészt demokratikus-szociális eszméviláguk következménye.

A kuruc mondák központi alakja Rákóczi Ferenc. A hozzá fűződő mondaciklus át van itatva mesei motívumokkal és hiedelemekkel. Óriás lesz, s az felesége is: „az embereket, mint mink vagyunk, a kötőjébe rakta”, máskor varázsló, akit nem fog a golyó, lova pedig táltos, együtt harcol urával, jelzi a veszélyt, látja a földbe ásott kincset s „repül, mint Szent László lova a hasadékon”; „Rákóczi lova okosabb vót, mint egy ember. Rákóczinak még a gondolatját is tulta. Minden beszédet megértett...” (Regéc).

Bizonyos kuruc mondák biblikus alakokkal hozzák kapcsolatba Rákóczit: „Káin és Ábel üldözte őt dzsidával”; vagy a betyármondák motívumait ruházzák személyére; „Bogár Imre és Rózsa Sándor együtt harcolt Rákóczival”. Századunkig élt a Rákóczi halhatatlanságába vetett hit, hogy Csaba vezérrel együtt (Csaba-monda) a Hadak útján lejön majd az égről, vagy előtör katonáival a regéci vár alatti barlangból, ha segítségére szüksége lesz a népnek; itt a monda a Kyffhäuser-mondatípussal érintkezik.

II. Rákóczi Ferenc elsősorban történelmi személy. Élete eseményei, várai, birtokai, családi viszonyai, csatái, bujdosása is motívumokat adnak az emlékeit őrző hagyománynak regényes-anekdotikus átszínezéssel. Mondáink szerint felesége császári tisztnek öltözve vett tőle furfangos esküt, hogy ti. mindig hű marad majd őhöz; fiát janicsárnak nevelték; leánya lett az elárulója; titkos alagúton menekült, visszajára veretve lován a patkót, hogy fordított lábnyomával tévútra vezesse üldözőit; bujdosásában pedig felesége után vágyakozva írt a „Repülj fecském ablakára” kezdetű dalt stb. Alakja nem egy mondában összemosódik Mátyás király és Kossuth Lajos személyével.

Gyakran jelenik meg a szegények védelmezőjeként: „Jó szívű ember vót, mert segített a szegényeken. Ha nem vót enivalója a szegényebbnek, a magáéból mért nekik terményt” (Füzér). „... ha győzni fog, arany legelőt, ezüst füvet, tele kamrát meg meleg harisnyát ad a népnek...” (Arka). Különösen sok monda fűződik alakjához az abaúj-zempléni falvakban. Népszerűsége kárpát-ukrán és szlovák hagyományban is szembetűnő.

Számos vezéréről, katonájáról is megemlékeznek a kuruc mondák, így a hatalmas termetű Esze Tamásról, a fejedelem legvitézebb katonájáról, Vak Bottyánról, az áruló Bezerédy Imréről, Ocskai Lászlóról, Károlyiról stb. Helyi mondák emlegetik Rákóczi kútját, fáját, harangját, kincsét, titkos szobáit különböző várakban. A vajai várban a hagyomány szerint ma is „meg van terítve neki, ott áll az asztal, ahogy hagyta.” E mondákat főként férfiak emlegették, függetlenségi-politikai indulatokkal áthatott titkos hagyományként éltek népköltészetünkben.

Már Rákóczi életében lábrakeltek mondák titkos visszatéréséről. A 18. sz. folyamán kalandorok többször felléptek ál-Rákócziként pénzt, ételmezt zsarolva nevükkel a parasztoktól. 1848-ban is felbukkant a visszatérő Rákóczi emléke. A kiegyezés korában a kuruc mondák sokrétűen telítődtek az ellenzéki politikai pártok demagóg Rákóczi- és kuruckultuszával, de eredeti alaphangjukat nem fojtották el.

(Magyar Néprajzi Lexikon)

Tápió menti kuruc katonák Szolnok várában

Rákóczi-szabadságharc 300. évfordulója tiszteletére 2003-ban indított „Rákóczi-évek a Tápió mentén” emlékidéző mozgalmunk lassan a befejezéséhez közeledik. Az elmúlt évek során a helyi sajtóban sikerült felidézni a nemzet történelméből ránk eső, a régiót érintő vonatkozásokat. **Basa László írása** A nagykaita gyermekkorú hagyományörzők több felhívása, megemlékezése, emléktúrája kapcsolódott a mozgalmon belül az aktuális évfordulókhoz. Elmondhatjuk, hogy a felnőtt társadalom sajnálatosan passzív magatartása, érdektelensége – tisztelet a csekély számú kivételnek – mellett a gyerekek és vezetőik felismerték a kerek évfordulónak a hazafias nevelésben hasznosítható jelentőségét.

Jó alkalom volt az évforduló, hogy a mozgalom segítségével a történelmi ismereteinkben meglévő fehér foltokra irányíthattuk a figyelmet, a szépen fejlődő 1848-49 emléképalás mellé legalább jelképesen odahelyezhettük a térségnek a Rákóczi-szabadságharc alatt történt ugyancsak példás helytállását.

KÉPEK

Amikor közzé tesszük a kuruc kori szolnoki vár és a Tápió mente kapcsolatának vázlatos áttekintését, annak apropója a szolnoki vár 300 éve, 1710 októberében történt végleges császári kézre kerülése. A szolnoki várnak a császáriak kerülése azt jelentette, hogy a szomszédos Tápió mentén is véget ért a kuruc világ, nálunk gyakorlatilag befejeződött az 1703 óta tartó Rákóczi-szabadságharc. A szolnoki vár építésében, időnként történő bővítésében és megerősítésében, a vár védelmének biztosításában, a várőrségnek élelemmel való ellátásában mindenkor fontos szerepet játszottak a földrajzilag közel fekvő Tápió menti falvak. A Tápió mente településeinek mindenkori sorsa és biztonsága nagymértékben attól is függött, hogy ki birtokolta a két folyó torkolatánál épült erősséget. Az erdélyi sószállítások útvonalának legfontosabb kereskedelmi és elosztó központja volt az I. Géza által először 1075-ben említett Szolnok. A várispánsági székhely első vára a Tisza és a Zagyva összefolyásánál épült az Árpád-korban. 1550-ben I. Ferdinánd erősítette meg az addigra már teljesen elhanyagolt és leromlott erősséget. Kevés számú őrsége 1552-ben nem tudott ellenállni a török ostromnak. Mindaddig amíg a török Gyulát és Egert el nem foglalta, Szolnok lett az iszlám terjeszkedésének alföldi bázisa. A szolnoki vár jelentőségét tovább növelte, hogy itt épült meg 1562-ben a Tisza első állandó fahídja, mely a zűrzavaros évszázadokban a kereskedők, a seregek vonulásának fontos átkelőhelye volt. A sószállítások jelentőségének csökkenése után a közlekedési csomópont védelme jelentette a vár legfontosabb funkcióját. A török megszállás alól 1686-ban felszabadult vár kincstári birtok lett császári helyőrségi funkcióval.

1703-ban, a Rákóczi-szabadságharc kitörésekor a Budai Comissió elrendelte a legfontosabb várak megerősítését. A nyár folyamán a szolnoki várnál a Tápió menti településeket is érintő erődítési munkálatokhoz vették igénybe a falvak közreműködését. Watters és Globitz császári főtisztek a megyei közgyűlés tiltakozása ellenére követeltek a településektől élelmet és ingyenmunkát.

Rákóczi portyázó kurucjai július végén jelentek meg Szolnok közelében. 1703. augusztus 18. körül a kurucok átkeltek a Tisza felső szakaszán, s elérték a jársági településeket. Ekkor csatlakozott Rákóczihoz Szabó Máté hatvani postamester, akinek egységeiben számos név szerint is ismert Tápió menti falu önkéntese harcolt. A mintegy 2-3 ezer fős kuruc ostromló had 1703. szeptember közepe táján zárta körül a szolnoki várat. Ostromgyűlük nem voltak, ellenben a Zagyva ilyenkor alacsony vízállása megkönnyítette a dolgukat. Szeptember 21-én a délutáni órákban történt a három oldalról kivitelezett roham, melynek során az ostromlók létrák segítségével küzdöttek le a falakat. A mintegy száz fős császári őrség többségét lekaszabták. A várba Ónodi Császár István parancsnoksága alatt mintegy 2-3 száz fős őrség került, kiknek ellátását többek között a Tápió menti falvak is biztosítani voltak kötelesek. A császáriakat érzékenyen érintette Szolnok eleste, hiszen ezzel a Tisza vonalától a mindvégig császári kézen maradt Budapest gyakorlatilag semmi sem állta útját a kuruc hadaknak. A császári közigazgatás Szolnok elestének hírére nemesi felkelést hirdetett, ami azonban a megye ellenállásának köszönhetően nem jött létre. Szolnok kuruc birtoklásával a Pest megyei közgyűlés kettészakadt: egy labanc és egy kuruc vármegyére. Ez utóbbi 1704. májusában alakult meg Kecskeméten. A tanácskozás helyszínét állandóan változtató – sokszor a hadihelyzettől függően – közgyűlés régióinkban 1706. március 1-jén Nagykátán, 1706. június 2-án Kókán, 1708. január 16-18-án Szentlőrincnán, 1708. április 2-án Szentmártonkán, augusztus 6-án Szentlőrincnán tanácskozott.

A közgyűlési jegyzőkönyvek regesztáit lapozva most a Szolnokot érintő határozatokat emelném ki. A nagykaita közgyűlés jegyzőkönyvében szerepel, hogy a fejedelem és Darvas Mihály provinciális komisszárius (hadellátási biztos) parancsára 60 szekeret kell a földvári hídhoz szükséges fa szállítására Szolnokra küldeni. Almási Mártonnal való megegyezés alapján a felső járásból 30 szekeret küldenek. A kókai megyegyűlés jegyzőkönyvé második tételében olvasható, hogy közzéteszik a Gazdasági Tanács levelét, melyet Seres György szolnoki harmincadosnak és az országos kincstárnak küldött. Horváth Ferenc hadi komisszárius készpénz ellenében vágómarhát követel. Az 1706. szeptemberéig kuruc kézen levő szolnoki vár többek között elsősorban a délről betörő ráccokkal szemben volt hivatva a Duna-Tisza közének biztonságát garantálni. A területileg kicsinynek számító erő ekkor igencsak elhanyagolt állapotban volt. Berthóti István 1704-ben főkapitánnyá történő kinevezése után a fejedelem a jászokat kötelezte arra, hogy 200 gyalogost küldjenek a szolnoki várba, azokat élelmezzék és havonta pihent erőkre cseréljék. A már ott lévő jász lovas ezred ugyancsak a térségből verbuválódott. Rákóczi többször tett kísérletet a vár megerősítésére, de a hadellátás szűkös anyagi viszonyai nem tették lehetővé a korszerűsítést.

A szolnoki vár egyre inkább amolyan hadtáp bázissá vált, ahonnan a különféle kuruc hadak gyakran igényeltek embert, fegyverzetet, muníciót. Szolnok a kurucok hadigazdálkodásában 1706-tól töltött be jelentősebb szerepet. Az öt országos főkapitányság közül a Duna-Tisza közti térség központja Szolnok volt. A főkapitány gróf Barkóczy Ferenc tábornagy lett. A sokat betegeskedő, ekkor már idős Barkóczyt Vay Ádám udvari marsall – jászkun főkapitány – váltotta fel. Őt a kerületi vicegenerális tisztségben Buday István generális főstrázsamester követte. A megsértődött Barkóczyt kiengesztelve Rákóczi visszaállította főkapitányi tisztjébe, ámde ekkor már Eger lett az idős generális működési központja. A tényleges szolnoki irányítás – mely kiterjedt Kishont, Nógrád, Pest, Külső-Szolnok, Solt és Csongrád megyékre – Buday István, Darvas Mihály, Hatvani Szabó Máté kezében volt. Ebből az időből való conscriptio militum, azaz a „Méltóságos Fejedelem kegyelmes urunk hadaiban ment katonáknak, hajdúknak specificatioja n. Pest vármegyében” c. jegyzék először tünteti fel a szolnoki vár kuruc védelme első szakaszában – 1703-1706 között – szolgálatot teljesítő Tápió menti települések katonáit.

A terjedelmes névsorból most számunkra értelemszerűen a Tápió mente – az egykori nagykaita járás – településeinek kuruc katonái fontosak, kapnak most a régió történelméhez függelékkül szolgáló kiemelését. A felsorolt Tápió menti kuruc katonák parancsnokáról, Szabó Mátéról az első adatunk 1698-ban született, ami szerint római katolikus birtokos volt Hatvanban. 1699-1703 között már mint hatvani postamestert említik a források, aki valószínűleg Hatvan kuruc kézre kerülésekor lett Rákóczi híve. 1703-ban kuruc kapitány, egy évvel később már ezredes, egy lovasezred parancsnoka. 1705-ben hatvani főkapitány, ebben a tisztségben 1708-ig találjuk.

1705. szeptember 22-én nevezték ki ideiglenes szolnoki commendánsnak, mely megbízatást 1706. július 29-ig töltötte be.

1706-ban egy hatvani kocsmá és serfőző, valamint mészárszék bérlője, ugyanakkor Duna-Tisza közti ármányos kapitány. 1709. november 30-án állt át a császáriak oldalára, mely lépését 1709. szeptemberében a Szentlőrinc-kötény tábortól Botyán János próbálta megakadályozni. 1706. augusztusának végén gróf Jean Louis Rabutin de Bussy (1642-1717) tábornagy vezetésével az Erdélyben levő császári hadak –mintegy 20 ezer fő– nyugat felé vonultak. Károlyi Rákóczi parancsára az ostromot elviselni képtelen várat 1706. szeptember 1-2-án kiürítette, hová a császári had 4-én vonult be. Rabutin megkezdte az elhanyagolt vár korszerűsítését. A császári hadvezetés 1707. januárjában azonban váratlanul a vár kiürítése és lerombolása mellett döntött. Ekkor tehát a vár ismét visszakerült a kurucok birtokába. A kurucok megpróbálták a várat újjáépíteni, azonban a költségek és munkások hiánya miatt mindez nem valósult meg. Jellemző a korabeli helyzetre, hogy Szolnok városa három évig „puszta” minősítéssel bírt.

Ebben az időben egyre több rác portya tartotta rettegésben a jászok és a Tápió mente népét. Rákóczi 1710 elején, a romhányi csata után előbb a Tápió mentén, majd huzamosabb ideig a Jászságban vonta össze erőit. A fejedelem Szolnok, Jászberény, Hatvan és Gyöngyös megerősítését rendelte el. Március 2-án egy levelében arról írt Bercsényinek, hogy Jászberényben könnyű lenne egy szolnokihoz hasonló várat építeni. Berényben tervszerűen egy 200 fővel védhető sánccal gondolt, amely csak ostrommal vehető be.

Szolnok esetében meglévő vára kibővítését tervezte, melyben 200 hajdú biztosítaná a Tiszántúlt és Egert. Rákóczi ebben az időben több vár megerősítését is tervezte, melyből azonban a munkaképes lakosság megfogyatkozása, a kuruc gyalogság szökései miatt mindössze a szolnoki erődítmény helyreállítása kezdődött el. Rákóczi március 7-én Ebeczky István (1670.k.-1721) brigadérossal együtt szemlélte meg a szolnoki várat. Úgy gondolta, hogy az idő, a hanyagság, a császáriak által megromgált falakat 500 ember kéthavi munkával helyre tudják állítani. A belső várat 3-400 gyalogos elszállásolására kívánta alkalmassá tenni, s egy nagy méretű huszárvalóval kívánta bővíteni az erősséget. Kassáról La Maire hadmérnök érkezett az építkezések irányítására.

Amikor Rákóczi Jászberényből Jászkisérre telepítette át táborát, akkor már közelebbről szemlélhette a helyreállítást. Áprilisban kezdődött meg a hiányos várórség feltöltése. Ezt a feladatot ifjabb Esterházy Dániel (1665 körül -1714) tábornagy kapta, aki Csajághy, Berthóti és Limprecht hajdúkat rendelt Szolnokra. Károlyi Sándor Érsekújvárról vezényelte Csajághyt Szolnokra, aki 1710. április 21-én meg is érkezett. 1710. július 25-én, Rákóczi parancsára született meg Csajághy János (1673 k.-1712) hajdúezredének személyenkénti összeírása. Ennek az ezrednek személyi állománya Heves, Pest és Borsod megye falvaiból került ki. Az azóta nyomtatásban is megjelent lista tartalmazza a várban levőket, az egységtől megszökötteket, az elesetteket, megholtakat. Az ezred korábban a Duna-Tisza közének északi felén diszponált. Részt vett Érsekújvár védelmében, a számonkora rosszul végződött romhányi csatában. Ez a lista a tanulmány első felében szereplő Hatvani Szabó Máté katonáinak lajstromával együtt a másik dokumentum, melyben régiók településeinek kuruc katonái név szerinti felsorolásban találhatóak. Ezek a katonák tehát Szolnok október 17-én történt eleséig, vagyis fél évig voltak a vár helyőrségének tagjai. Ha készítünk egy kis statisztikát a számokból, akkor megállapíthatjuk, hogy a 9 tápiómenti településről Csajághy János hajdúezredében 73-an szolgáltak. Ebből 1710 nyarán mindössze 22-en maradtak, míg 51-en elhagyták az egységüket. Csajághy ezrede a szökökés hajdúknak a nyár folyamán mindössze 230 főre apadt.

Más települések adatait is nézve, ez a szám nem volt „csak ránk jellemző”, hanem az már sajnos elterjedt volt a Rákóczi-szabadságharc utolsó szakaszában. Dicséret illeti Kóka és Szentlőrinc-kötény kurucait, ahol a húségek nagyobb számban szerepeltek mint az ügyet elhagyók. Összességében legnagyobb számban, legkitartóbban Kóka kuruc katonái szerepeltek a Rákóczi-szabadságharcban, amit különben jól jellemez ennek a történelmi eseménynek Kókán tapasztalható példamutatóan szép jelenkori emléképalója is. Rákóczi 1710. április 20-án kelt írásos parancsában határozta meg a szolnoki védők létszámát, a vár rendjét, az újjáépítés feladatait, a Jászságban az elmúlt hónapokban gyűjtött élelem odaszállítását. Optimistán úgy vélte, hogy a munkálatok egy hónap alatt befejeződhetnek, ugyanakkor a valóságban még októberben is folyt az építés. A fejedelem május 1-jén meghagyta, hogy a berényi élelmiszerraktár készletét, valamint egy szárazmalomot jászsági szekeresek szállítsák a szolnoki várba. A nyár folyamán Károlyi, Esterházy hadait is ide rendelték a munkálatokat segítőnek. A munkások és a várórség élelmezésére a Jászságot és Pest-Pilis-Solt vármegye lakosságát kötelezték. A munkálatok elhúzódásának több oka is volt. Nyár elejére az élelem elfogyott, az aratásra egyre többen mentek haza. Esterházy keserűen állapítja meg levelében, hogy a hadak bomlása immáron megállíthatatlan, egyesek labancnak állnak. Az építkezés lassúsága folytán Rákóczi Csajághy személyében új vezetőt nevezett ki a munkálatok vezetésére.

Csajághy János 1704 körül Erdélyben csatlakozott a fejedelemhez. Első ismert beosztása gyalogsági ezredes volt. Többnyire a Duna-Tisza köze védelmében kapott feladatokat, de kitűnt az imsói sáncok körüli harcokban, Beckó vára bevételénél. Bátor, vakmerő, ugyanakkor nehéz természetű embernek tartották. Sok konfliktusáról tudunk, melyek közül egyiknél, 1709-ben érsekújvári parancsnokként hirtelen haragjában leszurta egyik tisztársát. Rákóczi 1710 elején ezért börtönbe zárta, ugyanakkor a szabadságharc ügyének egyre nehezebb helyzete arra kényszerítette a fejedelmet, hogy brigadérosát nem sokkal később szabadon engedje. Csajághy mindent megtett azért, hogy a gondjára bízott vár újjáépítése, hadfelszerelése, munkások toborzása rendben legyenek. Rákóczi egy jövődunántúli hadjárata kiinduló bázisul szánta a szolnoki várat. A Mátrából pl. tölgyfát szállítottak le a Tiszán, ahol Papp István egykoron volt komáromi sajkás fővajda kapta a feladatot hajók építésére. Rákóczi július 25-én váratlanul Szolnokra érkezett kíséretével. Megszemlélte az erődöt, s amit akkor ott látott, az nem töltötte el elégedettséggel. Csajághy új feljebbvalót kapott Károlyi személyében. Rákóczi meghagyta, hogy a Békés-és Pest megyei települések adójukat teljes egészében Szolnokra szállítsák. Ekkor született a korábban közölt Csajághy ezred összeírása, mely szerint az ezredben 223 jelenlévő hajdú mellett 42 elhalt, 995 szökevényt vettek lajstromba. Rákóczi intézkedett, hogy a Duna-Tisza köze és Pest megye lakossága gabonáját Szolnokra vagy Hatvanba szállítsák. Augusztusban La Fonot hadmérnök érkezett a várba. A vár építése augusztustól a Pest megye által fizetett 1000 tallérból folytatódott. Rákóczi a vár újjáépítésére az utolsó erőforrásokat is mozgósítani akarta. Ekkorra azonban már a támogatást biztosító falvak –kiemelten a „három város”: Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét a Duna-Tisza közén- teljesen kimerültek, a katonák szököse egyre nagyobb számot öltött. Végső megoldásként a fejedelem a jócskán megcsappant őrség számát a Jászságból próbálta pótolni, de ez sem járt sikerrel. Darvas Ferenc ellátási hadbiztos a jászokat kötelezte a várnak sóval és élőállattal való ellátására.

1710 nyarától megszűnt a kuruc seregek nyugati irányban történő portyázása, az utolsó kuruc csapatok Pest vármegye területén 1710. július második felében tartózkodtak, amikor Károlyi Boldogon táborozott. 1710. szeptember 24-én a kuruc helyőrség feladta Érsekújvárt. Ezt követően már semmi sem állta az útját annak, hogy Pálffy János (1663-1751) tábornagy, a magyarországi császári hadak főparancsnoka megindítsa végső hadműveletét a még kuruc kézen levő területek elfoglalására. Ennek a hadműveletnek részeként Cusani lovassági tábornok (1660-1730) Hévízgyörk érintésével megkezdte az Eger és Szolnok elfoglalására indított hadjáratát. A fejedelem ekkor Károlyi Sándort a két szorongatott vár, Eger és Szolnok közeli jászsági területekre vezényelte. Károlyi jászdósi táborából 1710. október 2-án a Duna-Tisza köze népéhez egy rendkívül kemény hangú kiáltványt intézett. E levélben arra kötelezte többek között a jászokat, a Tápió mente lakosságát, hogy a császári hadak közeledténél hírére mindenki költözzék a Tisza mögé. Aki mindezt nem teszi –vagyis az ellenséget bevárja- azt kíméletlenül kardjára hányja, jószágait elhajtja, falvait felégeti. A fenyegető, durva hangú levél mögött azonban ott van a kijózanító valóság: Károlyi dósi táborában levő 14 kuruc ezredének normális 15 ezer fős létszáma ekkor már mindössze 2846 katonát tart. Október 6-án Károlyi parancsot adott Nyúzó Mihály ezredesnek, hogy a Jászságban gyűjtsön szénát, abrakot, s azt Szolnokra vigye. A vár őrségét a begyűjtés átadása után saját lovasaival erősítse.

Rákóczi a betegeskedő Csajághy leváltására készült, ám ez a terve már nem valósulhatott meg. A beteg brigadéros október elején még bizakodó volt, ugyanakkor minden levelében panaszkolt, hogy egyre több lovas és gyalogos szökik ki a várból. Október 13-án Cusani Jászberénybe, másnap Jászalsószentgyörgyre érkezett. Csajághy egy császáriaktól kiváltott rabtól megtudta, hogy Cusani közvetlenül Szolnok ostromára készül. Erre a hírről kitört a pánik. Csajághy egyre elkeseredettebb leveleiben tájékoztatta Károlyit a kilátástalan helyzetről: „...*Bizony oda lesz Szolnok, hiszen itt csak kevés ember vagy, bár inkább ide se jöttek volna arra az végre. Az Istenért kérem Excelelentiádat, ne hagyjon bennünket veszedelemben, mert engem kézben adnak bizony örökös rabságra az németnek...*” A császáriak 1710. október 15-én értek Szolnok alá.

A várat egy álló napon keresztül mozsárágyúkkal lőtték. Cusani ezt követően megadásra szólította fel a védőket, akik 24 órás fegyverszünetet kértek. Csajághy október 17-én úgy döntött, hogy a szabad elvonulás fejében a várat a császáriaknak átadja. A kapituláció után a várórség Egerbe vonult, de oda a vár körülzárása miatt már nem juthattak be. Szolnok után Eger egy hónapig tartó ostromzár után esett el.

Szolnok és Eger 1710 őszén bekövetkezett eleste azt jelentette, hogy az ország középső része Rákóczi számára végleg elveszett. November 10-én Olaszliszkánál Viard császári tábornok vereséget mért gróf Esterházy Dániel tábornagy hadaira. Gyakorlatilag ez volt a Rákóczi-szabadságharc utolsó jelentősebb összecsapása, mely után a kuruc hadak maradványai az ország északkeleti részébe –ahonnét 1703-ben ez a küzdelem elindult- szorultak vissza.

részlet

Basa László

Kérem tekintsek meg a Hírlevél Családi Antikváriumát is!

http://irodalmihirlevel.freewb.hu/uploads/csaladi_antikvarium.pdf

Nézze előben a Rákóczi-szabadságharcot!

A magyar történelem dicső korszakait bemutató, mintegy 20 hektáron elterülő történelmi tematikus park épül Kecskeméten francia segítséggel; a 83 millió euróra tervezett beruházás 2013 közepére készül el - közölte Bányai Gábor, a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés elnöke szerdán Kecskeméten

A 2011-ben kezdődő beruházást a világhírű francia történelmi park, a Puy du Fou-i Nagy Park mintájára tervezik - mondta Bányai Gábor a Philippe de Villiers-vel, a francia történelmi park ötletgazdájával és megvalósítójával közösen tartott sajtótájékoztatón.

Bányai Gábor beszámolt arról, hogy a tematikus parkban a magyar történelem egy-egy korszakát mutatják be korhű, épített díszletek között. Művészi előadás keretében lesz látható például a nándorfehérvári diadal, és a tervek szerint az államalapítás, Nagy Lajos király kora, a Rákóczi-szabadságharc vagy az 1848-as forradalom is megelevenedik majd a park létesítményei között.

Egy-egy felépített történelmi helyszín eseményeit több ezer látogató nézheti majd. Az előadásokat meghatározott műsorrendben látogathatják a nézők, így egy nap alatt minden történet végignézhető, pihenővel és étkezéssel együtt. A gyermekeknek is szerveznek programokat és kiállításokat.

Zombor Gábor, Kecskemét polgármestere elmondta: az első körben 83 millió eurós beruházás helyszíne Kecskemét határában lesz.

A vármegye címere

16. Csongrád vármegye

A vármegye alapítása a XI.száz. elejére tehető és Csongrád városától nyerte nevét. Címerét I. Lipóttól kapta, de az adományozás nyomai veszendőbe mentek. III. Károly 1731-ben a megyét új címerrel ajándékozta meg. A pajzs kettévágott, a felső mezőben a császári kegy különös jeléül balról jobbra felé repülő sas látható. Az alsó mezőben három hullámos pólva, amelyek a Tiszát, a Köröst és a Marost jelképezik. Ezen a területen tartották a honfoglalás első országgyűlését, amelynek helyét „szer”nek nevezték. Innen kapta pusztaszer is a nevét, amely a magyarság jelentős emlékhelye. A törökök szinte kiirtották a megye lakosságát. 86 településéből csupán nyolc lakott községe maradt. A Tisza árvizei is keserítették a megye lakosságát. Az 1879-es nagy árvíz szinte elsöpörte Szegedet a föld színéről.

A címer kőrisfából készült.

A vármegye területe Szentés központtal; 3569 km²- volt. 1920.-ban Romániához csatolták; 107 km²-t. A terület rendezés következtében a megye területe napainkban; 4262 km².

A Rákóczi Hírlevelet szerkeszti: Fenyvesi Miklós

http://rakoczihirlevel.freewb.hu/rakoczi_hirlevel_kezdoalapja

miklos.fenyvesi@fibermail.hu

<http://rakoczihirlevel.freewb.hu/>

Terjeszti a Kárpáti Harsona

<http://www.karpatiharsona.info>